

LIECHTENSTEIN

SPIS TREŚCI

1. Informacje ogólne o Liechtensteinie	2
1.1. Informacje geograficzne	2
1.2. Cechy charakterystyczne Liechtensteinu	3
1.3. Powszechne święta narodowe i dni wolne od pracy	5
1.4. Telefony alarmowe i informacyjne	6
1.5. Adresy polskich placówek dyplomatycznych.....	6
1.6. Adresy stron internetowych o Liechtensteinie w języku angielskim i niemieckim.....	7
1.7. Adresy stron internetowych zawierających więcej informacji z powyższego zakresu.....	7
2. Praca w Liechtensteinie	7
2.1. Podejmowanie pracy przez obywateli Polski w Liechtensteinie	7
2.1.1. Zasady dostępu obywateli Polski do rynku pracy.....	7
2.1.2. Prowadzenie własnej działalności gospodarczej w Liechtensteinie	10
2.2. Sposoby poszukiwania pracy w Liechtensteinie.....	14
2.2.1. Publiczne służby zatrudnienia.....	14
2.2.2. Europejskie Służby Zatrudnienia EURES	15
2.2.3. Niepubliczne agencje pośrednictwa pracy.....	15
2.2.4. Prasa	15
2.2.5. Inne sposoby poszukiwania pracy	16
2.2.6. Ubieganie się o pracę - wymagane dokumenty	16
2.3. Warunki pracy.....	16
2.3.1. Rodzaje umów o pracę.....	16
2.3.2. Czas pracy.....	17
2.3.3. Praca w porze nocnej i godzinach nadliczbowych	18
2.3.4. Urlop wypoczynkowy	18
2.3.5. Wynagrodzenie za pracę	18
2.3.6. Okres wypowiedzenia umowy o pracę	19
2.3.7. Okres próbny.....	19
2.4. Podatki	20
2.4.1. Podatek dochodowy od osób fizycznych.....	20
2.4.2. Podatek VAT	21
2.4.3. Inne podatki i opłaty lokalne.....	21
2.4.4. Adresy stron internetowych zawierających więcej informacji z powyższego zakresu	23
2.5. Zabezpieczenie społeczne	23
2.5.1. Świadczenia z ubezpieczeń społecznych – beneficjenci i warunki uzyskania	23
2.5.1.1. Emerytura.....	23
2.5.1.2. Świadczenia z tytułu choroby	26
2.5.1.3. Świadczenia na wypadek macierzyństwa	26
2.5.1.4. Renta z tytułu niezdolności do pracy	27
2.5.1.5. Świadczenia z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych	28
2.5.2. Inne świadczenia socjalne – beneficjenci i warunki uzyskania	29
2.5.2.1. Świadczenia rodzinne	29
2.5.2.2. Świadczenia z tytułu bezrobocia.....	30
3. Warunki życia	31
3.1. Zakwaterowanie	31

3.2. Prawo jazdy.....	32
3.3. System edukacji	32
3.4. Uznawalność dyplomów i kwalifikacji dla celów zawodowych	36
3.5. Kursy języka narodowego.....	36
3.6. System opieki zdrowotnej.....	37
3.6.1. Ogólne zasady dostępu do usług medycznych.....	37
3.6.2. Ubezpieczenie zdrowotne	38
3.6.3. Dokumenty niezbędne do uzyskania świadczeń medycznych w Liechtensteinie	40
3.7. Transport	40
3.8. Koszty życia.....	41

1. Informacje ogólne o Liechtensteinie

1.1. Informacje geograficzne

Księstwo Liechtensteinu (Fürstentum Liechtenstein) to małe państwo położone w sercu Europy nad brzegiem Renu pomiędzy Austrią i Szwajcarią. Liechtenstein jest czwartym najmniejszym państwem w Europie i szóstym na świecie – jego powierzchnia wynosi 160 km². Około połowa terytorium Liechtensteinu jest górzysta. Jest to jedyne państwo na świecie, które w całości leży w regionie alpejskim. Najwyższym punktem w państwie jest szczyt Grauspitz jego wysokość to 2599 m n.p.m., najniższym zaś Ruggeller Riet – 430 m n.p.m. Długość granicy Liechtensteinu wynosi 76 km (w tym 41,1 km ze Szwajcarią oraz 34,9 km z Austrią). Maksymalna długość i szerokość Liechtensteinu wynosi 24,6 km długości oraz 12,4 km szerokości.

Liechtenstein znajduje się pomiędzy Jeziorem Bodeńskim (klimat mokry i chłodny, na który wpływ ma Ocean Atlantycki) oraz Alpami (klimat suchy i ciepły). Pomimo górzystej lokalizacji klimat w Liechtensteinie jest łagodny dzięki wpływom ciepłego wiatru tzw. Föhn, który odgrywa główną rolę w kształtowaniu klimatu Doliny Renu. Mała powierzchnia Liechtensteinu sprawia, iż występują niewielkie różnice w klimacie na całym terytorium. Zdecydowanie większe znaczenie ma natomiast duża różnica poziomów wysokości. Prowadzi to do sytuacji, w których temperatura spada w zimie poniżej -15°C, a w lecie waha się pomiędzy 20-28°C. W upalne dni temperatura sięga nawet 36°C. Relatywnie niski poziom opadów, waha się pomiędzy 900 a 1200 milimetrów (w regionach alpejskich poziom opadów jest znacznie wyższy i wynosi ponad 1900 milimetrów). Średnio w ciągu roku występuje 1600 godzin słonecznych. Występują zimy z dużymi opadami śniegu, podczas gdy w innych latach śnieg w ogóle nie pada. Podobnie w lecie, występują okresy ciepłe i słoneczne, które trwają kilka tygodni lecz również występują zimne, mgliste dni. W okresie letnim deszcz może czasem występować w postaci gwałtownych burz z gradem.

Północna oraz zachodnia część Księstwa Liechtensteinu położona jest na Nizinie Renu, która została zamieniona w pola uprawne. Wschodnią oraz środkową część zajmują Alpy Retyckie. W górach przeważa roślinność alpejska, w niższych partiach zaś lasy liściaste (buk, klon, wiąz, jesion), które pokrywają 2/5 terytorium kraju i są pod ścisłą ochroną. Świat zwierzęcy reprezentują jelenie, świstaki, lisy, borsuki oraz łasice.

1.2. Cechy charakterystyczne Liechtensteinu

Liechtenstein to monarchia konstytucyjna, na czele której stoi książę (od 1989 roku Książę Hans-Adam II), który reprezentuje Księstwo w kontaktach z innymi państwami. Konstytucja określa dwie formy demokracji bezpośredniej: inicjatywę obywatelską oraz referendum. Władzę legislacyjną sprawuje Parlament, a wykonawczą Rząd. System sądowiczy Liechtensteinu nosi nazwę Landgericht. Najwyższym organem sądowym jest Sąd Najwyższy (Oberster Gerichtshof). Liechtenstein przekazał niektóre podstawowe funkcje państwowe innym państwom. Bezpieczeństwo zewnętrzne Liechtensteinu, który nie posiada własnej armii (od 1868 roku), administrowanie pocztą, pełnienie służby granicznej i celnej na granicy z Austrią powierzone zostało Szwajcarii. Osoby skazane w Księstwie Liechtensteinu na dłużej niż 2 lata więzienia odsyłane są do więzień austriackich, zadanie administrowania liniami kolejowymi w Liechtensteinie również zostało powierzone Austrii.

Liechtenstein nie należy do Unii Europejskiej, od 1991 roku jest członkiem EFTA, natomiast od 2011 roku jest członkiem układu z Schengen. Gospodarka Liechtensteinu jest mocno zróżnicowana ze szczególnym nastawieniem na produkcję przemysłową. Gospodarka jest bardzo dobrze rozwinięta, a jej głównymi sektorami są: produkcja maszyn i urządzeń, budownictwo, konstrukcja precyzyjnych instrumentów, technologia dentystryczna oraz sektor żywnościowy. Liechtenstein eksportuje bardzo dużo produktów i usług wysokiej jakości. W sektorze przemysłu zatrudnionych jest około 40% pracowników, sektor ten wraz z sektorem produkcji generują 37% PKB Liechtensteinu. Wiele firm w Liechtensteinie działa w wyspecjalizowanych niszowych sektorach, z drugiej strony wiele przedsiębiorstw jest światowymi liderami w swoich branżach, dzięki intensywnym badaniom i rozwojowi. Średnia liczba pracowników przedsiębiorstwa w Liechtensteinie jest mniejsza niż 10 osób (są to osoby o wyjątkowych kwalifikacjach oraz wysokiej produktywności).

Według stanu na 14 grudnia 2017 roku w Liechtensteinie mieszkało 38 028 osób. Około 2/3 z tej liczby urodziło się w Liechtensteinie, 1/5 ludności (20,1%) mieszkającej w państwie pochodzi z innych niemieckojęzycznych państw (10,8% ze Szwajcarii, 5,9% z Austrii, 3,4% z Niemiec), następnie 3,3% z Włoch, 3,3% z byłej Jugosławii, 2,6% z Turcji, a pozostałe 4,8% z innych państw. Stała populacja mieszkająca w Liechtensteinie składa się z obywateli około 90 różnych państw. W 2017 roku średnia długość życia w chwili urodzenia wynosiła 84,7 lat dla kobiet oraz 79,8 lat dla mężczyzn. Spis powszechny z 2010 roku wykazał, że w Liechtensteinie znajduje się 10337 budynków oraz 15474 gospodarstw domowych. 3,5 tys obywateli Liechtensteinu mieszka poza granicami kraju w ponad 63 państwach.

Liechtenstein nie posiada własnej waluty. Od 1924 roku używa franka szwajcarskiego (CHF), 1 CHF = 100 centymów (rappów). Euro jest również powszechnie akceptowaną walutą.

Stolicą Księstwa Liechtensteinu jest Vaduz. Liechtenstein jest podzielony na 11 gmin w dwóch regionach: Oberland (6 gmin: Balzers, Planken, Schaan, Triesen, Triesenberg, Vaduz) oraz Unterland (5 gmin: Eschen, Gamprin, Mauren, Ruggell, Schellenberg). Są to regiony historyczne: Dominium Schellenberg (Unterland) oraz Hrabstwa Vaduz (Oberland), które odpowiadają okręgom wyborczym. Ludność mieszkająca w regionie Unterland jest znana ze swych konserwatywnych poglądów, podczas gdy mieszkańcy regionu Oberland zawsze byli otwarci na nowe pomysły.

Język niemiecki jest jedynym językiem urzędowym w Liechtensteinie. Posługuje się nim 94,6% populacji Liechtensteinu. Język niemiecki, który używany jest w Liechtensteinie można porównać z niemieckim używanym w austriackiej prowincji Volarberg. W codziennych relacjach używa się również dialektów allemańskich. Praktycznie w każdej gminie Liechtensteinu występują drobne różnice językowe, które umożliwiają określenie z jakiej gminy pochodzi osoba używająca konkretnego dialektu. Różnice występują w wymowie, a także w szybkości mówienia. Od wielu lat wśród dzieci dorastających w Liechtensteinie pojawił się nowy trend do mówienia w języku szwajcarsko-niemieckim. Jest to wynik wpływu szwajcarsko-niemieckich mediów oraz nauczycieli szkół podstawowych mówiących w tym języku. Nastolatki z Liechtensteinu również mają swój własny sposób mowy, który jest podobny do zmodyfikowanej wersji młodzieżowego slangu używanego w Zurychu.

Zgodnie z konstytucją, narodowym wyznaniem jest wyznanie rzymskokatolickie. Każdy obywatel Liechtensteinu powyżej 14 roku życia może sam wybrać swoje wyznanie bez konieczności zgody rodzica bądź opiekuna. W 2012 roku 79,5% ludności było wyznania rzymskokatolickiego, 6,5% protestanckiego, 5,4% muzułmańskiego, 1,3% luterańskiego, 2,9% innego, 5,4% populacji to ateści, zaś 2,6% nie określiło. Od 1997 roku Liechtenstein należy do arcybiskupstwa Vaduz, na czele którego stoi arcybiskup Wolfgang Haas, a kościół parafialny pod wezwaniem Św. Floriana w Vaduz został podniesiony do rangi katedry. Na terenie Księstwa znajdują się dwa małe kościoły protestanckie (ewangelicki oraz ewangelicko-luterański) zorganizowane w formie stowarzyszenia. Społeczność islamska nie posiada oficjalnego meczetu.

Pomimo małej powierzchni Liechtenstein dysponuje zróżnicowanymi mediami. Najważniejszymi z nich są dwie gazety codzienne „Liechtensteiner Vaterland” oraz „Liechtensteiner Volksblatt”, a także publiczne radio „Radio Liechtenstein”. Gazety tradycyjnie powiązane są z dwoma partiami politycznymi w Liechtensteinie. Liechtensteiner Volksblatt powiązana jest z Postępową Partią Obywatelską (Fortschrittliche Bürgerpartei in Liechtenstein) natomiast Liechtensteiner Vaterland to gazeta związana z Unią Patriotyczną (Vaterländische Union). W 2008 roku działalność rozpoczęła również mała, prywatna stacja telewizyjna „1 FL TV”. Informacje dla społeczeństwa dostarczane są także przez partie pozostające w opozycji oraz prywatne wydawnictwa.

Księstwo nie posiada dostępu do morza, nie ma lotniska ani portu. Odległość Liechtensteinu od najbliższych portów lotniczych wynosi: St. Gallen (Szwajcaria) – 50 km, Friedrichshafen (Niemcy) – 85 km, Zurych (Szwajcaria) – 110 km, Innsbruck (Austria) – 170 km, Bazylea (Szwajcaria) – 190 km, Berno (Szwajcaria) – 230 km, Monachium (Niemcy) – 240 km, Mediolan (Włochy) – 250 km, Stuttgart (Niemcy) – 270 km. Bardzo łatwo dojechać do Liechtensteinu z lotnisk samochodem:

- z Sankt Gallen autostradą A13 około 45 minut,
- z Zurychu autostradą A3 do Sargans, następnie autostradą A13 około 1 godzina,
- z Monachium autostradą A96, następnie w Austrii autostradą A14 około 3 godzin,
- z Innsbrucku autostradami A12, S16 a następnie A14 około 2,5 godziny.

Winieta jest niezbędna, by przemieszczać się autostradami w Austrii i Szwajcarii. Na granicy Szwajcarii z Liechtensteinem nie ma kontroli celnej.

Sieć połączeń kolejowych umożliwia swobodny dojazd do Liechtensteinu. Podróżujący pociągami powinni dojechać do Sargans, Buchs (Szwajcaria) lub Feldkirch (Austria), gdzie mogą wsiąść do regularnie jeżdżących autobusów (LIEmobil) do określonego regionu w Liechtensteinie.

Harmonogram połączeń kolejowych ze Szwajcarii do Liechtensteinu można znaleźć pod adresem <http://www.sbb.ch/en/home.html>

Harmonogram połączeń kolejowych z Austrii do Liechtensteinu można znaleźć pod adresem <http://fahrplan.oebb.at/bin/query.exe/en?>

Nie ma bezpośredniego połączenia autokarowego pomiędzy Polską a Liechtensteinem. Jadąc samochodem najlepiej wybrać trasę przez Czechy lub Słowację i Austrię. Odległość między Warszawą a Vaduz to około 1300 km, podróż samochodem zajmuje od 11 do 13 godzin.

Wjazd i pobyt do Liechtensteinu niezależnie od celu może trwać 90 dni bez konieczności uzyskania dodatkowych pozwoleń. Dokumentem uprawniającym jest paszport lub dowód osobisty, który musi być ważny minimum 3 miesiące dłużej niż planowany czas pobytu. Nie ma ograniczeń dotyczących posiadanej kwoty pieniędzy przy wjeździe i wymianie waluty. W Liechtensteinie nie ma również restrykcji celnych, innych od powszechnie przyjętych standardów. Wwiezienie na terytorium Liechtensteinu psów lub kotów wymaga posiadania świadectwa szczepień oraz odpowiedniego oznakowania w formie tatuażu lub mikrochipu.

W Księstwie Liechtensteinu obowiązuje czas środkowoeuropejski (GMT +1 godzina), czas letni (+1 godzina) obowiązuje od ostatniego weekendu marca do ostatniego weekendu października.

Ciekawostki o Liechtensteinie:

- prąd elektryczny: 220 V,
- zakupy: sklepy najczęściej otwarte są w od poniedziałku do piątku w godzinach 8.00-12.00, 13.30-18.30, w soboty od 8.00-16.00, sklepy z pamiątkami w Vaduz są otwarte również w niedziele i święta w okresie od kwietnia do października,
- popularne pamiątki: wina, ceramika, znaczki, słodycze i ciastka, kryształowe figurki Svarovskiego, książki o Liechtensteinie, zegarki, biżuteria,
- ponad 15 tys obywateli Liechtensteinu jest członkami klubów sportowych,
- światowy przewodnik kulinarny Gault-Millau bardzo wysoko ocenił cztery restauracje w Liechtensteinie,
- bardzo często członkowie rządu biorą udział w zróżnicowanych wydarzeniach kulturalnych jako aktorzy w musicalach bądź muzycy w orkiestrach i zespołach,
- około 1 mln cegieł klinkierowych znajduje się w okolicy dzielnicy rządowej w Vaduz, gdyby ułożyć je jedna za drugą miałyby długość 250 km, a więc trzy razy więcej niż długość granic Liechtensteinu,
- Liechtenstein ma najwyższy na świecie stosunek przedsiębiorstw na mieszkańca (1 firma na 9 mieszkańców),
- Liechtenstein zdobył tylko 9 medali olimpijskich.

1.3. Powszechne święta narodowe i dni wolne od pracy

1 stycznia – Nowy Rok

6 stycznia – Święto Trzech Króli

2 lutego – święto Matki Boskiej Gromnicznej

19 marzec – dzień Świętego Józefa

Wielkanoc

1 maj – Święto Pracy

Wniebowstąpienie Pańskie
Zielone Świątki
Boże Ciało
15 sierpień – Narodowe Święto Liechtensteinu (święto państwowe)
8 wrzesień – Narodzenie Najświętszej Maryi Panny
1 listopad – Wszystkich Świętych
8 grudzień – Niepokalane Poczęcie
24 grudzień – Wigilia Bożego Narodzenia
25 grudzień – Boże Narodzenie
26 grudzień – Świętego Szczepana
31 grudzień – Sylwester

1.4. Telefony alarmowe i informacyjne

Międzynarodowy numer kierunkowy do Liechtensteinu: +423

Numery alarmowe:

Policja: 117

Straż pożarna: 118

Międzynarodowy numer alarmowy: 112

Pomoc alpejska: 140

Pogotowie ratunkowe: 144

Ratownictwo lotnicze: 1414

Szpital w Vaduz: (+423) 235 44 11

1.5. Adresy polskich placówek dyplomatycznych

Na terenie Księstwa Liechtensteinu nie ma polskiej placówki dyplomatycznej. Ambasador Rzeczypospolitej Polskiej w Bernie (Szwajcaria) akredytowany jest również w Liechtensteinie.

Ambasada Polska w Szwajcarii w Bernie

Elfenstrasse 20A

CH-3000 Bern 15

Telefon: +41 31 358 02 02

Tel. dyżurny-alarmowy: +41 31 358 02 02 (24 godz.)

Faks: +41 31 358 02 16

strona internetowa: www.berno.msz.gov.pl/pl/ambasada/

e-mail: berno.amb.sekretariat@msz.gov.pl

Wydział Konsularny

Telefon: (00-4131) 358 02 02

Faks: (00-4131) 358 02 21

E-mail: Konsulrp@bluewin.ch

Wydział Ekonomiczno-Handlowy

Elfenstr.9, 3000 Bern 16

Telefon: (00-4131) 350 82 82, 351 19 36

Warunki życia i pracy w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
Departament Rynku Pracy

Faks: (00-4131) 351 34 57

Stale Przedstawicielstwo RP przy Biurze Narodów Zjednoczonych w Genewie

15 chemin de l' Ancienne Route, 1218 Grand-Saconnex, Genève

tel.: (0 041 22) 710 97 97

fax: (0 041 22) 710 97 99

e-mail: mission.poland@ties.itu.int

Konsulat Honorowy Rzeczypospolitej Polskiej w Vaduz

konsul honorowy: Anna Jansen (język konsula niemiecki, angielski)

Liechtenstein, Triesenberg, Litzistrasse 20, 9497 Triesenberg

Telefon: +423 262 0105

Faks: +423 262 01 13

konsulatpolen@adon.li

1.6. Adresy stron internetowych o Liechtensteinie w języku angielskim i niemieckim

www.liechtenstein.li

www.llv.li

www.tourismus.li

www.welcome.li

www.fuerstenhaus.li

1.7. Adresy stron internetowych zawierających więcej informacji z powyższego zakresu

<http://www.nationsonline.org/oneworld/liechtenstein.htm>

<http://www.regierung.li/website-information/>

2. Praca w Liechtensteinie

2.1. Podejmowanie pracy przez obywateli Polski w Liechtensteinie

2.1.1. Zasady dostępu obywateli Polski do rynku pracy

Obywatele Polski mają prawo do swobodnego przepływu osób w ramach Unii Europejskiej oraz Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Wjazd do Księstwa Liechtensteinu oraz pobyt na jego terenie jest możliwy na podstawie ważnego dokumentu tożsamości (dowodu osobistego lub paszportu). Dokument ten musi być ważny co najmniej 90 dni dłużej od planowanego czasu pobytu. Pobyt w Liechtensteinie krótszy niż 90 dni nie wymaga uzyskania dodatkowego pozwolenia na pobyt. Pozwolenie takie należy uzyskać jeśli pobyt na terenie Księstwa Liechtensteinu trwać będzie dłużej niż 90 dni.

Liechtenstein ma prawie taką samą liczbę miejsc pracy co mieszkańców. Oznacza to, iż bezrobocie w Liechtensteinie jest bardzo niskie, biorąc również pod uwagę fakt, iż więcej niż połowa pracowników mieszka poza Liechtensteinem i dojeżdża codziennie do pracy do Księstwa. Na terenie Liechtensteinu jest około 36 tyś miejsc pracy, z których około połowa jest obsadzona mieszkańcami. Drugą połowę stanowią pracownicy mieszkający przy granicach w Dolinie Renu niedaleko St.

*Warunki życia i pracy w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
Departament Rynku Pracy*

Gallen, w Vorarlberg oraz w okolicach Jeziora Bodeńskiego i codziennie dojeżdżający do Liechtensteinu. Poziom bezrobocia w Liechtensteinie jest bardzo niski. Ostatni raz poziom 3% osiągnął w 2009 roku, a granice 3% ostatni raz przekroczył w 2006 roku (3,3%). W 2016 roku poziom bezrobocia w Liechtensteinie wyniósł 2,3%. Prawie 60% pracowników zatrudnionych jest w sektorze usług. 40% natomiast to pracownicy sektora przemysłowego, co czyni z Liechtensteinu jeden z najbardziej uprzemysłowionych państw świata. W rolnictwie i leśnictwie zatrudnionych jest około 0,8% pracowników.

Rynek pracy w Liechtensteinie jest zamknięty. Osoby, które chcą pracować w tym państwie muszą uzyskać pozwolenie na pracę i pobyt. Istnieje wiele różnych typów tych pozwoleń, których wydanie uzależnione jest od miejsca zamieszkania, terminu pobytu oraz celu zamieszkania. Rozróżnia się następujące typy zezwoleń:

- pozwolenie A – wydawane jest dla pracowników sezonowych i jest ważne przez maksymalnie 9 miesięcy w roku kalendarzowym,
- pozwolenie B – wydawane jest dla osób, które przyjeżdżają do Liechtensteinu w celach zarobkowych lub w celu zamieszkania na okres nie dłuższy niż 5 lat,
- pozwolenie C – jest to pozwolenie na pobyt stały, wydawane jest dla osób, które mieszkały w Liechtensteinie przez 10 lat,
- pozwolenie L – wydawane jest na pobyt do 12 miesięcy np. w przypadku osób, którym przedłużona została umowa o pracę,
- pozwolenie GMB – jest wydawane dla pracowników przygranicznych, którzy pracują w Liechtensteinie ale codziennie wracają do swego miejsca zamieszkania na terytorium innego państwa,
- pozwolenie GDL – wydawane jest pracownikom na transgraniczne świadczenie usług na ustalony z góry okres czasu,
- pozwolenie GDC – wydawane jest na trwałe świadczenie usług.

Przed podjęciem zatrudnienia przez cudzoziemca pracodawca musi sprawdzić jego kartę pobytu i jego prawo do pracy kontaktując się z Urzędem ds. Cudzoziemców i Paszportów Liechtensteinu. Zezwolenia mogą być udzielane tylko wówczas, gdy cudzoziemiec będzie zatrudniony na warunkach pracy takich samych jak obywatele Liechtensteinu. Uzyskanie określonego pozwolenia uzależnione jest od narodowości. Niemniej jednak biurokracja w tym zakresie ograniczona jest do minimum zarówno dla pracodawców jak i pracowników. Pracownicy mieszkający w Liechtensteinie generalnie nie potrzebują żadnych pozwoleń bez względu na ich obywatelstwo. Jednak pozwolenie należy uzyskać w przypadku nauki zawodu. Taka forma pracy wymaga jednak od pracodawcy posiadania tzw. pozwolenia na szkolenie.

Pracownicy, którzy mieszkają poza Liechtensteinem (pracownicy transgraniczni) podlegają wielu różnym przepisom, by uzyskać pozwolenie. Pracownicy transgraniczni stanowią główną siłę roboczą Liechtensteinu (52%).

Obywatele Szwajcarii, którzy pracują w Liechtensteinie nie potrzebują pozwolenia. Nie muszą się rejestrować i pracodawca też nie ma obowiązku zarejestrowania takich osób. Muszą one jednak codziennie po zakończonej pracy wracać do Szwajcarii.

Obywatele państw EOG, którzy pracują w Liechtensteinie muszą być zarejestrowani przez władze. Pracodawca musi zarejestrować nowego pracownika z państw EOG w Urzędzie ds. Cudzoziemców i Paszportów w okresie nie dłuższym niż 10 dni od momentu rozpoczęcia przez niego pracy. Pracownicy otrzymają następnie potwierdzenie swojego statusu jako pracownika transgranicznego.

*Warunki życia i pracy w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
Departament Rynku Pracy*

Dokument ten należy mieć przy sobie przy każdym przekraczaniu granicy. Ważność dokumentu kończy się wraz z ustaniem stosunku pracy. Nieważny dokument należy zwrócić do Urzędu ds. Cudzoziemców i Paszportów. Posiadając status pracownika transgranicznego każdego dnia po pracy należy wracać do swego miejsca zamieszkania na terytorium EOG lub Szwajcarii. Obywatele EOG, którzy pracują jako opiekunowie lub w branży hotelowo-gastronomicznej w regionie alpejskim (Malbun, Steg, Gaflei, Masescha, Gafadura), którzy w umowie o pracę mają zagwarantowane zakwaterowanie nie muszą codziennie wracać do swych domów. Mogą oni przebywać na terenie Liechtensteinu przez tydzień roboczy, jednak przynajmniej na jeden dzień w tygodniu muszą wracać do swego miejsca zamieszkania.

Obywatele pozostałych państw wymagają uzyskania pozwolenia na zostanie pracownikiem transgranicznym przed rozpoczęciem pracy w Liechtensteinie. Pozwolenie to wydawane jest na okres jednego roku i może być wydawane tylko przez Urząd ds. Cudzoziemców i Paszportów, po spełnieniu określonych wymogów. Wymogiem koniecznym jest posiadanie prawa do stałego pobytu na terytorium państwa EOG lub Szwajcarii, każdego dnia muszą wracać do miejsca zamieszkania, osoby takie muszą również przedstawić dowód niekaralności. Uzyskanie statusu pracownika transgranicznego musi ponadto odpowiadać zapotrzebowaniu rynku pracy w Liechtensteinie. Pozwolenie można uzyskać tylko w sytuacji, gdy na lokalnym rynku pracy nie ma pracowników, którzy spełniają określone kryteria i posiadają odpowiednią wiedzę i kwalifikacje. Dowód na to, iż na rynku pracy nie ma pracowników spełniających określone przez pracodawcę kryteria musi zostać wydany pisemnie przez instytucję publicznych służb zatrudnienia w Liechtensteinie. Jeśli choć jeden z tych wymogów nie zostanie spełniony to wówczas pracownik nie uzyskuje pozwolenia. Dokumenty muszą być złożone w Urzędzie ds. Cudzoziemców i Paszportów przynajmniej 14 dni przed dniem rozpoczęcia pracy. Kandydaci mogą rozpocząć pracę tylko po uzyskaniu pozwolenia na wykonywanie pracy transgranicznej.

W Liechtensteinie istnieje konieczność meldunku. W terminie do 8 dni od przybycia należy zgłosić się do lokalnego urzędu w celu rejestracji swojego pobytu. Księstwo ściśle limituje liczbę obcokrajowców, którym przyznawane jest pozwolenia na pobyt dłuższy niż 90 dni.

Najłatwiej otrzymać pozwolenie GMB, najtrudniej zaś pozwolenie B. Aby otrzymać jakiegokolwiek pozwolenie na pobyt musi również istnieć odpowiedni popyt na określonego pracownika. Wnioski o pozwolenie na pobyt składa się w Urzędzie ds. Cudzoziemców i Paszportów (Auslander-und Passamt). <http://www.llv.li/#/11359/auslander-und-passamt>

Cudzoziemcy i przyjezdni jak również pozostałe zainteresowane strony są zobowiązani do udziału w ustalaniu danych osobowych. Muszą więc w szczególności:

- podać prawdziwe i kompletne informacje istotne z punktu widzenia ustalania danych pobytowych,
- niezwłocznie przedłożyć wymagane dokumenty bądź dążyć do ich przedłożenia w określonym terminie.

Każdego roku ściśle przestrzegana jest liczba osób, które otrzymują pozwolenie na pobyt w Liechtensteinie. Władze Księstwa wydają rocznie 28 zezwoleń na pobyt (B) dla obywateli EOG. Kolejne 28 zezwoleń na pobyt (B) dla obywateli EOG przydzielanych jest w formie loterii, które mają miejsce na wiosnę i jesienią. Dodatkowo dla pracowników EOG, którzy są nieaktywni zawodowo przewidziana została pula 16 pozwoleń rocznie (8 wydawanych jest przez rząd, 8 losowanych na loterii). Dla obywateli Szwajcarii wydawanych jest łącznie 17 pozwoleń na pobyt (12 dla osób pracujących i 5 dla osób nieaktywnych zawodowo). Wszystkie wydawane są przez rząd.

Obywatele innych państw muszą być menedżerami, specjalistami lub wykwalifikowanymi pracownikami z ukończoną wieloletnią praktyką w zawodzie, aby uzyskać zezwolenie na pobyt (B). Z zasady Liechtenstein nie jest zobligowany do wydawania zezwoleń obywatelom państw trzecich. Jednakże mogą oni otrzymać zezwolenie na zamieszkanie. Rząd kieruje się w tym przypadku względami gospodarczymi. Może przyznać pozwolenie na zamieszkanie osobom o szczególnym znaczeniu dla państwa (art. 20 Ustawy o cudzoziemcach) albo ze względu na ważny interes publiczny (art. 19 Ustawy o cudzoziemcach). Więcej informacji <http://www.llv.li/?suche=ausl%C3%A4nder+und+passamt#/11359/auslander-und-passamt>.

Aby uzyskać pozwolenie na pobyt należy spełnić szereg wymogów: posiadać obywatelstwo państwa EOG, terminowo złożyć wypełnione formularze zgłoszeniowe, można złożyć tylko jeden wniosek i należy terminowo uregulować opłaty. Władze Księstwa Liechtensteinu mogą odmówić wydania pozwolenia na pobyt, gdy wnioskodawca zafałszował swoje dane, posiada zakaz wjazdu na teren Liechtensteinu bądź stwarza zagrożenie dla bezpieczeństwa, porządku lub zdrowia publicznego. Przyznawane pozwolenie na pobyt i zamieszkanie w Liechtensteinie obejmuje również współmałżonka oraz dzieci do 21 roku życia.

Wnioski niekompletne, nieczytelne lub niepodpisane zostają odesłane do nadawcy. Jeśli nie zostaną uzupełnione w terminie 30 dni wówczas pozostają bez rozpatrzenia. Osoby ubiegające się o zezwolenie zazwyczaj uzyskują je w następujących terminach:

- w przypadku zezwolenia na pobyt krótkoterminowy i pozwolenia na przekraczanie granic – 2 tygodnie,
- zezwolenia na pobyt stały – w terminie 3 miesiące od dnia otrzymania,
- dla wszystkich innych dokumentów – 4 tygodnie od dnia otrzymania.

Formularz pozwolenia na pobyt można wypełnić online na stronie

https://formulare.llv.li/formserver_APA/start.do?wfjs_enabled=true&wfjs_orig_req=%2Fstart.do%3Fgeneralid%3DAPA_SA_mW&vid=efd17a3a36a03320&wfjs_orig_req=%2Fstart.do%3Fgeneralid%3DAPA_SA_mW&vid=efd17a3a36a03320 Można go również pobrać w formie PDF.

Formularze dostępne są również na stronach:

<http://www.amsfl.li/ams/downloads-formulare/index.html?a=30&level=1>

<http://www.amsfl.li/stellensuchende/downloads-formulare/index.html?a=15&level=1>

<http://www.amsfl.li/unternehmen/downloads-formulare/index.html?a=41&level=1>

Więcej informacji udziela Urząd ds. Cudzoziemców i Paszportów

Ausländer- und Passamt (APA)

Städtle 38, Postfach 684

FL-9490 Vaduz

Tel. +423 236 61 41

Fax +423 236 61 66

info.apa@llv.li

www.apa.llv.li

2.1.2. Prowadzenie własnej działalności gospodarczej w Liechtensteinie

Każdy bez względu na narodowość może rozpocząć działalność gospodarczą w Liechtensteinie. Jednak każdy musi otrzymać pozwolenie na prowadzenie działalności, musi wyznaczyć dyrektora zarządzającego, a także posiadać lokal użytkowy na terytorium Księstwa Liechtensteinu. Proces

zakładania działalności w Liechtensteinie jest bardzo prosty i zwykle trwa krócej niż tydzień. Pierwszym krokiem jest zgłoszenie się w Urzędzie Spraw Gospodarczych, gdzie początkujący przedsiębiorcy ze wszystkich sektorów mają możliwość uzyskania wsparcia krok po kroku.

Pierwszym wymaganiem koniecznym do rozpoczęcia działalności jest uzyskanie pozwolenia. Wyjątkami, które nie wymagają uzyskania pozwolenia są przedsięwzięcia wymienione w art. 3 Aktu dla Małej Przedsiębiorczości (Gewerbegesetz) takich jak produkcja rolna, publikacja gazet, zarządzanie teatrami. Praktyka lekarzy specjalistów oraz czynności lekarskie uregulowane są przez prawo zdrowia (Gesundheitsgesetz). Specjaliści tacy jak prawnicy, audytorzy, doradcy finansowi oraz pośrednicy finansowi (banki, firmy inwestycyjne) swą działalność prowadzą pod jurysdykcją Financial Market Authority (Finanzmarktaufsicht) i nie wymagają otrzymania pozwolenia na prowadzenie działalności.

Aplikacja może zostać złożona w każdej chwili przez obywatela EOG/EFTA, podczas gdy cudzoziemcy z państw trzecich muszą mieszkać w Liechtensteinie nieprzerwanie przez okres trzech lat, przed złożeniem wniosku o pozwolenie na otwarcie działalności.

Przedsiębiorcy, którzy chcą rozpocząć działalność w Liechtensteinie muszą wyznaczyć dyrektora zarządzającego. Osoba ta musi spełnić wymagane kryteria specyficzne dla sektora, w którym firma chce działać i musi fizycznie przebywać w Liechtensteinie. Zarejestrowany dyrektor zarządzający musi spełnić oczekiwania wymagane do uzyskania pozwolenia. Osoba taka musi znać język niemiecki i być w stanie przedłożyć dowód, iż jest godna zaufania.

W przypadku działalności prowadzonych przez osoby prawne, umowa o pracę dyrektora zarządzającego musi jasno określać jego faktyczną rolę w zarządzaniu firmą. Dyrektorzy mogą posiadać miejsce zamieszkania poza Liechtensteinem tylko w przypadku, gdy charakter prowadzonej działalności uniemożliwia im mieszkanie na terytorium Księstwa. W pewnych określonych przypadkach (które uzależnione są od narodowości dyrektora) może być wymagany dokument, który potwierdza status osoby jako pracownika transgranicznego.

Przedsiębiorcy, którzy chcą rozpocząć działalność na terytorium Liechtensteinu muszą również ustanowić odpowiedni lokal użytkowy na terenie Księstwa. Dlatego też do wniosku o pozwolenie na rozpoczęcie działalności musi zostać dołączona umowa najmu lokalu lub dowód jego własności jak również plan budynku. Pracodawcy, którzy zamierzają pracować w domu muszą dostarczyć dowód na to, że ich mieszkanie spełnia wymogi zagospodarowania przestrzennego.

Jeśli wszystkie wymagania zostaną spełnione, aplikant otrzyma ostateczne pozwolenie na rozpoczęcie działalności zaraz po tym jak przedsiębiorstwo zostanie wpisane do rejestru handlowego. Osoby fizyczne, które nie wymagają wpisania do rejestru handlowego otrzymają ostateczne pozwolenie bezpośrednio po spełnieniu wymagań.

Wymagane dokumenty, które muszą być złożone wraz z wypełnionym wnioskiem o wydanie licencji to:

- potwierdzenie kwalifikacji (certyfikaty praktyk zawodowych, dyplomy, itd.),
- umowa o pracę dyrektora zarządzającego bądź potwierdzenie wymiaru zatrudnienia,
- umowa najmu lokalu lub dowód własności (np. wypis z rejestru gruntów) z planem budynku, w którym znajduje się lokal użytkowy,
- wyciąg z rejestru sądowego,
- wyciąg z księgi wieczystej,

- kopia dowodu osobistego lub paszportu.

Przedsiębiorcy, którzy chcą rozpocząć działalność w sektorze przemysłu bądź produkcji muszą złożyć wniosek o pozwolenie na prowadzenie działalności. Otrzymanie takiego pozwolenia, zgodnego ze specyficznymi wymaganiami sektora, jest główną przeszkodą na drodze do rozpoczęcia działalności. Otrzymanie pozwolenia wymaga od właściciela i/lub dyrektora zarządzającego przyszłym przedsiębiorstwem dostarczenia dowodu, iż posiada wymagane kwalifikacje by prowadzić biznes właśnie w tym sektorze.

Dowód kwalifikacji dla wykwalifikowanych zawodów

Dowód taki jest szczególnie ważny dla aplikantów, którzy mają zamiar rozpocząć biznes w sektorze przemysłu lub produkcji w branżach określanych jako wyspecjalizowane. Jest to istotne, gdyż w tych branżach występują specjalne wymagania ochronne. Ponadto aplikant musi przedstawić dowód, iż przeszedł wymagane szkolenie, posiada certyfikat z praktyki, tytuł mistrza rzemieślniczego bądź dowód posiadania doświadczenia zawodowego w tej branży.

Dowód kwalifikacji dla zawodów pokrewnych

Określone profesje są podobne pod względem narzędzi i maszyn używanych przez osoby je wykonujące, wymaganej specjalistycznej wiedzy oraz sposobów wykonywania pracy. Jeśli aplikant chce wykonywać dwa lub więcej zawodów w ramach jednego przedsiębiorstwa (zawody pokrewne) to jest to możliwe jeśli przedstawi dowód, iż dyrektor zarządzający posiada wiedzę niezbędną do wykonywania co najmniej jednego z tych zawodów. Aplikanci, którzy chcą wykonywać pojedyncze zawody muszą spełnić bardziej restrykcyjne wymagania. Określone zawody np. gastronomiczne podlegają szczególnym przepisom zgodnym z Ustawą o handlu („Gewerbegesetz”). Prywatne agencje pośrednictwa pracy oraz agencje zatrudnienia również wymagają uzyskania oficjalnego pozwolenia.

Więcej informacji z powyższego zakresu można uzyskać w Urzędzie ds. Gospodarczych:

Amt für Volkswirtschaft (AVW)

Austrasse 15
FL-9490 Vaduz, Liechtenstein
Tel. 00423 236 68 99
Fax 00423 236 74 20
info@avw.llv.li
<http://www.avw.llv.li>

Liechtenstein Marketing
Äulestrasse 30
P.O. Box 139
9490 Vaduz
Liechtenstein
T +423 239 63 63
business@liechtenstein.li
www.liechtenstein-marketing.li

Więcej informacji można znaleźć na stronach internetowych:

<http://www.fma-li.li/startseite.html> (j. niemiecki)

<https://www.fma-li.li/en/> (j. angielski)

<https://www.gesetze.li/lilexprod/lgsystpage2.jsp?menu=0&reset=1> akty prawne i zmiany w przepisach

<http://www.thv.li/> Stowarzyszenia Profesjonalnych Mandatariuszy

Formy działalności gospodarczej

Poza odpowiednikiem osób prawnych, w Liechtensteinie występują również formy adaptowane z anglosaskich systemów prawa oraz formy endemiczne (nie posiadające odpowiedników w innych państwach). Inwestor dysponuje więc wyborem pomiędzy odpowiednikiem spółki akcyjnej (Aktiengesellschaft – AG), spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (Gesellschaft mit beschränkter Haftung – GmbH), poszerzone spółki nieposiadające osobowości prawnej, zakład prywatny (Anstalt), trust (Treuhandenschaft), trust rejestrowany jako przedsiębiorstwo (Treuunternehmen) lub fundację (Stiftung). Pomimo różnorodności dostępnych form wiele regulacji prawnych ma zastosowanie do wszystkich lub niemal wszystkich osób prawnych. Najwięcej działalności gospodarczych prowadzonych jest w formie spółek akcyjnych, zakładów oraz fundacji.

Spółka akcyjna (Aktiengesellschaft – AG) to forma powszechnie wykorzystywana nie tylko do prowadzenia dużych przedsiębiorstw, lecz również jako forma działalności małych i rodzinnych firm. Spółka akcyjna może prowadzić każdą gospodarczą i niegospodarczą działalność (w tym charytatywną), która na mocy prawa nie jest zastrzeżona dla podmiotów dysponujących specjalną licencją (banki, towarzystwa ubezpieczeniowe, osoby zarządzające aktywami osób trzecich). Założenie spółki akcyjnej w Liechtensteinie wymaga uczestnictwa co najmniej dwóch osób, które działają jako założyciele (mogą to być osoby fizyczne lub prawne). Po wpisaniu spółki do rejestru handlowego wszystkie akcje mogą należeć do jednej osoby. Założyciele spółki AG podpisują w obecności notariusza akt założycielski oraz statut spółki. Minimalny kapitał zakładowy spółki AG wynosi 50 tys CHF (EUR lub USD) i powinien być opłacony w momencie założenia. Każda z obejmowanych akcji musi być pokryta wkładem pieniężnym lub niepieniężnym, co najmniej w 25% jej wartości (w przypadku wkładu pieniężnego nie może być on niższy od wartości minimalnej). Spółka AG musi powołać profesjonalnego audytora, odpowiedzialnego za badanie rocznych sprawozdań spółki, przekładanie raportów z tych badań i składanie ich do właściwego organu podatkowego.

Zakład prywatny (Anstalt) to specyficzna forma, występująca tylko w Liechtensteinie. Forma ta może zostać wykorzystana do prowadzenia aktywnej działalności gospodarczej lub działalności niemającej charakteru komercyjnego (w praktyce jest to najczęściej element międzynarodowych struktur właścicielsko-kapitałowych). Założycielem zakładu może być osoba fizyczna lub prawna. Zwykle zakład nie posiada wspólników, a uprawnienia właścicielskie przysługują fundatorowi lub jego następcom prawnym. Uprawnienia mogą być dziedziczone lub zbywalne, w statucie może zostać określone, iż uprawnienia te nie przysługują nikomu. Wartość kapitału zakładowego nie może być niższa 30 tys CHF (EUR lub USD). W przypadku, gdy za wniesiony do zakładu kapitał zostają wyemitowane udziały – minimalna wartość kapitału zakładowego wzrasta do 50 tys CHF (EUR lub USD). Odpowiedzialność majątkowa z tytułu zobowiązań zakładu jest ograniczona tylko do wysokości jego kapitału. Najwyższą władzę w zakładzie sprawuje właściciel „uprawnień założycielskich”. Jeśli uprawnienia te posiada więcej niż jedna osoba, to wówczas decyzje podejmowane są jednogłośnie (pod warunkiem, że statut nie przewiduje inaczej).

Funkcje niezastrzeżone do wyłącznej kompetencji właściciela „uprawnień właścicielskich” przysługują zarządowi. Kadencja członka (osoby fizycznej lub prawnej) nie może być dłuższa niż trzy lata. Przynajmniej jeden z członków musi posiadać odpowiednią licencję wydaną przez władze Liechtensteinu oraz rezydencję w Liechtensteinie lub państwie należącym do EOG. Jeśli zakład prowadzi działalność gospodarczą lub możliwość jej prowadzenia została dopuszczona w statucie, to wówczas obowiązkowe jest powołanie audytora.

Fundacja (Stiftung) założona w Liechtensteinie stanowi niezależną masę majątkową o specjalnie określonym celu, wyposażoną we własny majątek odrębny od majątku fundatora oraz posiadającą osobowość prawną. Fundacja tworzona jest przez fundatora, który przekazuje majątek na dowolnie określony cel prywatny lub powszechny (zgodny z prawem i zasadami współżycia społecznego). Założenie fundacji wymaga sporządzenia dokumentów założycielskich oraz podpisania ich przez fundatora lub przedstawiciela, którego autentyczność poświadcza notariusz. Działalność fundacji oparta jest o statut, który może przewidywać istnienie dokumentu uzupełniającego – regulaminu fundacji. Procedura zakładania fundacji uzależniona jest od jej charakteru. Fundacje o celach powszechnych oraz prowadzące działalność gospodarczą są objęte obowiązkiem rejestracji w Rejestrze Handlowym. Należy zaznaczyć, iż prawo Liechtensteinu co do zasady stanowi, iż fundacje nie mogą prowadzić działalności gospodarczej – jest to dopuszczalne gdy działalność służy osiągnięciu niekomercyjnych celów fundacji lub gdy jest to konieczne dla utrzymania lub zarządzania majątkiem fundacji. Rejestracja wiąże się z koniecznością złożenia do Rejestru Handlowego kopii statutu. Minimalny majątek założycielski fundacji wynosi 30 tys CHF (EUR lub USD). Ustawodawstwo Księstwa Liechtensteinu nie wprowadza żadnych ograniczeń w odniesieniu do rodzaju majątku powierzanego fundacji. Fundacje o celach powszechnie użytecznych, prowadzących lub mogących prowadzić działalność gospodarczą muszą wyznaczyć audytora.

2.2. Sposoby poszukiwania pracy w Liechtensteinie

2.2.1. Publiczne służby zatrudnienia

Usługi rynku pracy w Liechtensteinie świadczone są przez Arbeitsmarkt Service Liechtenstein (AMS FL) – Służby Zatrudnienia Księstwa Liechtensteinu. AMS FL zapewnia kompleksową obsługę pracodawców i osób poszukujących pracy. Portal www.amsfl.li (w języku niemieckim) dostarcza cennego wsparcia i informacji dla osób poszukujących pracy. Ponadto AMS FL posiada swój *fanpage* na Facebooku www.facebook.com/AMSFL, na którym upowszechnia informacje dotyczące rynku pracy oraz wsparcia bezrobotnych i poszukujących pracy. Pracodawcy oferujący miejsca pracy mogą skontaktować się z doradcą personalnym pod numerem telefonu +423 236 68 75 lub mailowo stellenmeldung@amsfl.li.

Pod adresem internetowym Publicznych Służb Zatrudnienia w Liechtensteinie www.amsfl.li znaleźć można informacje o wszystkich ofertach pracy. Przy pomocy platformy internetowej można założyć konto osoby poszukującej pracy, w tym również załadować własne CV.

Pod adresem internetowym www.wirtschaftskammer.li znaleźć można przydatne informacje o rynku pracy oraz jego sektorach.

Na stronach www.aha.li w zakładce Praca oraz na stronie Instytutu Zarządzania Zasobami Ludzkimi www.abena.li znajduje się wiele przydatnych informacji dla osób szukających pracy.

Wszelkich informacji dostarczają również Publiczne Służby Zatrudnienia w Liechtensteinie

Arbeitsmarkt Service Liechtenstein

Haus der Wirtschaft
Poststrasse 1
FL-9494 Schaan
Tel. +423 236 68 75
Fax +423 236 68 95
info@amsfl.li
www.amsfl.li

Więcej informacji można znaleźć na stronie www.llv.li

2.2.2. Europejskie Służby Zatrudnienia EURES

EURES to sieć pośrednictwa pracy funkcjonująca w państwach Unii Europejskiej oraz w Islandii, Norwegii, Liechtensteinie i Szwajcarii. W ramach tej sieci doradcy EURES świadczą usługi pośrednictwa dla pracodawców oraz poszukujących pracy. Doradcy EURES pomagają klientom w poszukiwaniu pracy/pracowników, specjalizują się w poradnictwie zawodowym, udzielają informacji na temat możliwości zatrudnienia i warunków życia i pracy w różnych krajach. W Księstwie Liechtensteinu jest jeden doradca EURES. Księstwo Liechtensteinu jest partnerem w partnerstwie transgranicznym Bodensee (Jeziora Bodeńskiego). Partnerami tego porozumienia oprócz Liechtensteinu są Niemcy, Austria oraz Szwajcaria. Informacje na temat tego partnerstwa można znaleźć na stronie internetowej <http://arbeitsmarkt-bodensee.org/index.php>

Dane kontaktowe do doradców EURES zaangażowanych w partnerstwo transgraniczne Bodensee można znaleźć na stronie

<http://arbeitsmarkt-bodensee.org/eures-beratung.html> Na portalu www.eures.europa.eu można znaleźć aktualne oferty pracy w Księstwie Liechtensteinu.

2.2.3. Niepubliczne agencje pośrednictwa pracy

Agencje pośrednictwa pracy działające w Liechtensteinie muszą być zarejestrowane, wpłacić kaucję i tak jak pozostałe podmioty prowadzące działalność gospodarczą posiadać własny lokal użytkowy. Agencje zwykle pobierają opłaty od osób rejestrujących się w ich bazie. Agencje nie mogą pobierać opłat rejestracyjnych od osób, które zarejestrowane są w urzędzie pracy jako bezrobotne. Opłaty rejestracyjne takich osób są w całości pokrywane z ubezpieczenia na wypadek bezrobocia.

Informacje na temat poszczególnych agencji pośrednictwa pracy, ich danych teleadresowych oraz odnośniki do stron internetowych tych agencji można znaleźć na stronach <http://www.amsfl.li/ams/links/index.html?a=34&level=1> oraz <http://en.welcome.li/liechtenstein-jobs-11.html>. Większość stron agencji prowadzona jest tylko w języku niemieckim.

2.2.4. Prasa

Ogłoszenia o pracę publikowane są przede wszystkim w prasie codziennej: Liechtensteiner Vaterland (<http://www.vaterland.li/>) wydawanej we wtorki i czwartki oraz Liechtensteiner Volksblatt (<http://www.volksblatt.li/>) wydawanej również we wtorki i czwartki, a także Vorarlberger Nachrichten (<http://www.vol.at/>) wydawanej w soboty.

2.2.5. Inne sposoby poszukiwania pracy

Innym sposobem poszukiwania pracy w Liechtensteinie są bezpośrednie kontakty z pracodawcami. Dane teleadresowe firm oraz instytucji działających na terenie Liechtensteinu w różnych branżach znaleźć można na stronie internetowej www.welcome.li. Na stronie tej oprócz danych kontaktowych znajdują się odnośniki do stron internetowych poszczególnych podmiotów. Przy czym większość z tych stron dostępna jest w języku niemieckim.

2.2.6. Ubieganie się o pracę - wymagane dokumenty

W Liechtensteinie najpopularniejszą metodą poszukiwania pracy jest przesłanie pisemnej aplikacji pracodawcy. W przypadku składania zgłoszenia e-mailem najlepiej przesłać je w formie pliku PDF. Należy przesłać kompletne zgłoszenie aplikacyjne: list motywacyjny, CV ze zdjęciem, referencje i listy polecające, dyplom lub inne istotne dokumenty. Trzeba pamiętać o podaniu danych kontaktowych.

Wszystkie dokumenty aplikacyjne powinny być sporządzone w języku niemieckim. Życiorys (CV) powinien być zwięzły, przejrzysty – najlepiej by mieścił się na jednej stronie (jednak nie jest to regułą – osoby z dużym doświadczeniem mogą przygotować maksymalnie dwie strony). List motywacyjny również nie powinien być dłuższy niż jedna strona. Dokumentów aplikacyjnych nie należy sporządzać odręcznie, chyba że pracodawca wyraźnie sobie tego życzy. Składając dokumenty aplikacyjne należy korzystać ze szwajcarskiego wzoru CV, gdyż CV w formacie EUROPASS nie jest powszechnie stosowane i akceptowane. Wzór CV można znaleźć na stronie <http://www.amsfl.li/ams/downloads-formulare/downloads-formulare.html> w zakładce „Diverse” – „Lebenslauf Mustervorlage”.

2.3. Warunki pracy

Przepisy prawa pracy w Liechtensteinie oparte są o zasady Kodeksu cywilnego (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch – ABGB) oraz prawa pracy w przemyśle, produkcji i handlu w skrócie Prawa pracy (Arbeitsgesetz). Przepisy te określają prawa i obowiązki pracodawcy i pracownika dotyczące godzin pracy, wynagrodzenia, równości płci, świąt, urlopów, świadczeń, ubezpieczenia, zwolnień i innych.

W Liechtensteinie istnieje tylko jeden związek zawodowy dla pracowników wszystkich sektorów Stowarzyszenie Pracowników Liechtensteinu (Liechtensteinischen ArbeitnehmerInnenverband – LANV).

2.3.1. Rodzaje umów o pracę

W Liechtensteinie umowa o pracę może być zawierana w formie pisemnej lub ustnej. Zalecane jest jednak by była to forma pisemna. Jeśli umowa została zawarta ustnie, to wówczas pracodawca jest zobowiązany do przekazania pracownikowi dokumentu, w którym ustalone zostały najważniejsze warunki pracy. Dokument ten musi zawierać następujące informacje: dane osobowe, adres pracodawcy, datę rozpoczęcia pracy, czas trwania umowy, dzienny lub tygodniowy wymiar czasu

pracy, okresy odpoczynku, opis stanowiska pracy i zakresu obowiązków, okres wypowiedzenia, wynagrodzenie, dodatki, premie, prowizje.

Umowy dotyczące odbycia praktyki oraz umowy z komiwojażerami muszą być zawarte w formie pisemnej. W wielu branżach w Liechtensteinie zawierane są umowy zbiorowe zwane zbiorowymi układami pracy (Gesamtarbeitsverträge – GAV). Zawierają one ogólne warunki umów obowiązujących w danym sektorze. Jeśli pracodawca nie powołuje się na zbiorowy układ pracy należy sprawdzić czy w danym sektorze układ taki obowiązuje. Jeśli zbiorowy układ pracy został uznany za powszechnie obowiązujący to wówczas ma on zastosowanie do wszystkich przedsiębiorstw z branży. Oprócz zbiorowego układu pracy konieczne jest jednak sformułowanie indywidualnej umowy o pracę. Przykłady oraz wzór umowy o pracę można znaleźć na stronie <http://www.lanv.li/Portals/0/2016/Formular%20Arbeitsvertrag%20mit%20Wegleitung.pdf>). W przypadku zatrudnienia w rolnictwie oraz gospodarstwach domowych zastosowanie mają ustawowe przepisy zwykłych umów o pracę.

2.3.2. Czas pracy

Tygodniowy czas pracy

Zgodnie z przepisami prawa pracy maksymalna liczba godzin pracy w tygodniu wynosi:

- 45 godzin – dla pracowników w przedsiębiorstwach przemysłowych, pracowników biurowych, technicznych oraz innych pracowników w tym personelu sprzedaży w dużych przedsiębiorstwach handlu detalicznego,
- 48 godzin – dla wszystkich pozostałych pracowników,
- 40 godzin – dla pracowników młodych pomiędzy 15-18 lat,
- 9 godzin tygodniowo w trakcie roku szkolnego oraz 15 godzin tygodniowo w okresie wakacyjnym – dla osób, które ukończyły 14 lat (przy czym osoby takie można zatrudniać tylko do prac lekkich).

Dla pewnych grup i przedsiębiorstw tydzień pracy może zostać tymczasowo wydłużony o dodatkowe 4 godziny. Zwykły tygodniowy wymiar czasu pracy w handlu w Liechtensteinie waha się od 40-42 godzin, w większości sektorów przemysłowych wynosi 42-44 godziny/tydzień.

Przerwy i odpoczynek od pracy

W zależności od czasu trwania pracy, pracownikom przysługują następujące okresy odpoczynku:

- czas pracy dłuższy niż 5 ½ godziny – 15 minut przerwy,
- czas pracy dłuższy niż 7 godzin – 30 minut przerwy,
- czas pracy dłuższy niż 9 godzin – 60 minut przerwy.

Przerwy wliczane są w czas pracy, jednak pracownik nie może opuścić miejsca pracy. Po zakończeniu dnia roboczego pracownikowi przysługuje przerwa, która nie może być krótsza niż 11 godzin. W systemie pracy zmianowej okres odpoczynku może zostać skrócony do 8 godzin pod warunkiem, że utrzymywana jest średnia 11 godzin w okresie 2 tygodni.

Praca dla studenta

Studenci mogą pracować w Liechtensteinie bez konieczności uzyskania pozwolenia, jednak wymiar czasu ich pracy nie może być większy niż 35% zwykłego czasu pracy. Podczas przerw wakacyjnych

studenci mają prawo pracować na pełny etat. Przed podjęciem pracy, należy ten fakt zgłosić na uczelni.

2.3.3. Praca w porze nocnej i godzinach nadliczbowych

Praca w porze nocnej nie może przekraczać 8 godzin dziennie. Jeśli pracownik nie będzie pracował więcej niż 3 noce pod rząd to wówczas może on pracować 10 godzin dziennie.

W Liechtensteinie należy rozróżnić godziny nadliczbowe wynikające z umowy o pracę od godzin nadliczbowych przewidzianych w przepisach prawa pracy. Jeśli wykonywanie pracy w godzinach nadliczbowych jest konieczne z punktu widzenia charakteru pracy to wówczas pracownik jest do tego zobowiązany, pod warunkiem iż nie istnieją ku temu przeciwskazania zdrowotne bądź osobiste pracownika.

Praca w godzinach nadliczbowych musi być zrekompensowana czasem wolnym lub wypłaconą premią za nadgodziny w wysokości co najmniej 125% normalnego czasu pracy, chyba że inaczej uzgodniono na piśmie. Praca w godzinach nadliczbowych powinna być wykonywana tylko w określonych przypadkach takich jak: duży stopień ważności pracy, duży nakład pracy, inwentaryzacja, rozliczenia i prace likwidacyjne, praca mająca na celu usunięcie lub wyeliminowanie usterki zakłócającej działanie przedsiębiorstwa. Pracodawca ma obowiązek wypłacenia pracownikom biurowym, technicznym, pracującym w dużych przedsiębiorstwach handlu detalicznego dodatkowego wynagrodzenia za godziny nadliczbowe w wysokości 25% jeśli przepracowali więcej niż 60 godzin nadliczbowych w roku. Pracownik może przepracować dziennie tylko 2 godziny nadliczbowe, wyjątek stanowią dni wolne od pracy i sytuacje wyjątkowe. Średni tygodniowy czas pracy wraz z godzinami nadliczbowymi w okresie 4 miesięcy nie może przekraczać 48 godzin. W przypadku pracy w godzinach nadliczbowych, które są kompensowane czasem wolnym pracownika, pracodawca nie wypłaca mu dodatkowego wynagrodzenia.

2.3.4. Urlop wypoczynkowy

Od 2011 roku pracownikom przysługują 4 tygodnie urlopu w ciągu roku. Pracownicy do 20 roku życia oraz pracownicy posiadający co najmniej dwudziestoletni staż pracy mają prawo do 5 tygodni urlopu w ciągu roku. Wiele zbiorowych układów pracy przewiduje 22 dni urlopu lub więcej dla osób powyżej 50 roku życia. Należy dopytać pracodawcy czy w danym sektorze występują takie uregulowania.

W przypadku choroby członka rodziny lub wypadku, pracownik ma prawo do 3 dni opieki. Warunkiem jest przedstawienie zaświadczenia lekarskiego, a opieka i pielęgnacja członka rodziny nie może być zorganizowana w inny sposób.

Niedziela co do zasady jest dniem wolnym od pracy.

W roku kalendarzowym pracownik sklepu lub stacji benzynowej musi mieć przynajmniej 26 niedziel wolnych, które mogą być nierównomiernie rozłożone. Liczba wolnych niedziel może zostać ograniczona do 4 pod warunkiem, że średni tygodniowy czas pracy na przestrzeni czterech miesięcy nie przekracza 18 godzin.

2.3.5. Wynagrodzenie za pracę

W Liechtensteinie nie ma ustawowej płacy minimalnej. Jednakże niektóre zbiorowe układy pracy zawierane pomiędzy Izbą Przemysłowo-Handlową, Związkiem Pracodawców oraz Związkiem Zawodowym przewidują określone wynagrodzenia za pracę w konkretnym sektorze. Warunki tych umów zmieniają się średnio co 2 lata i mają za zadanie chronić przed dumpingiem płacowym. Za pracę w niedziele pracownik otrzymuje dodatkowo 100% wynagrodzenia. W przypadku pracy w sklepach i na stacjach benzynowych, gdzie praca w niedzielę jest wpisana w charakter pracy, pracownik otrzymuje 50% dodatkowego wynagrodzenia.

Średnia roczna pensja w Liechtensteinie wynosi ok. 71 tys CHF, co daje miesięcznie 5,9 tys CHF. Zarobki znacznie wyższe od średniej występują w edukacji (9 tys CHF miesięcznie), bankowości (8 tys CHF miesięcznie) oraz administracji publicznej (7,5 tys CHF miesięcznie). Najniższe pensje są w gastronomii i hotelarstwie (3,7 tys CHF miesięcznie), rolnictwie (4,3 tys CHF miesięcznie) oraz w usługach (5 tys CHF miesięcznie).

Prawo Liechtensteinu nie przewiduje wypłacania „trzynastek”. Jednak w większość zbiorowych układów pracy wpisana jest „trzynastka”. Jeśli zbiorowy układ pracy nie dotyczy Ciebie należy upewnić się, że w umowie o pracę zawarte zostały postanowienia o „trzynastce”. Niektórzy pracodawcy oferują bonusy i premie uzależnione od wyniku operacyjnego przedsiębiorstwa.

2.3.6. Okres wypowiedzenia umowy o pracę

Dla pracowników i pracodawców w Liechtensteinie stosuje się jednolite okresy wypowiedzenia umów:

- w przypadku umowy na okres próbny okres wypowiedzenia trwa 7 dni, jeśli w umowie nie postanowiono inaczej trwa on do końca tygodnia,
- w przypadku umowy trwającej do 1 roku okres wypowiedzenia trwa 1 miesiąc, jeśli w umowie nie postanowiono inaczej trwa on do końca każdego miesiąca,
- w przypadku umowy trwającej od 2 do 9 lat okres wypowiedzenia trwa 2 miesiące, jeśli w umowie nie postanowiono inaczej na koniec każdego miesiąca,
- w przypadku umowy trwającej 10 lat i więcej okres wypowiedzenia trwa 3 miesiące, jeśli w umowie nie postanowiono inaczej na koniec każdego miesiąca.

Terminy te mogą zostać zmienione jedynie w drodze pisemnego porozumienia w umowach indywidualnych i zbiorowych. Okresy wypowiedzenia trwające krócej niż 1 miesiąc mogą być uzgodnione tylko w ramach zbiorowych układów pracy i tylko w pierwszym roku zawiazania takiego układu. Wypowiedzenie umowy przez którąkolwiek ze strony musi być uzasadnione na piśmie.

Pracodawca nie może wypowiedzieć umowy o pracę kobiecie w ciąży oraz w pierwszych 16 tygodniach po urodzeniu dziecka.

2.3.7. Okres próbny

W Liechtensteinie okres próbny trwa zwykle jeden miesiąc. W drodze pisemnej umowy, standardowej umowy o pracę lub zbiorowego układu pracy może on zostać wydłużony na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Podczas okresu próbnego stosunek pracy może zostać rozwiązany na wniosek którejkolwiek ze stron z zachowaniem 7-dniowego okresu wypowiedzenia.

2.4. Podatki

Pomiędzy Polską a Księstwem Liechtensteinu nie została zawarta umowa o unikaniu podwójnego opodatkowania, w związku z tym dywidendy uzyskiwane przez podmioty polskie z terytorium Liechtensteinu podlegają w Polsce opodatkowaniu stawką w wysokości 19%.

Księstwo Liechtensteinu znajduje się na publikowanej przez Ministra Finansów liście państw i terytoriów stosujących szkodliwą konkurencję podatkową. Podatnik, który jest powiązany z podmiotem z takiej jurysdykcji lub, który dokonuje transakcji z takim podmiotem musi liczyć się z obowiązkiem sporządzania szczegółowych raportów lub dokumentacji. Podatnik ponosi również ryzyko konieczności zapłaty podatku dochodowego wg stawki 50% od różnicy między zadeklarowanym dochodem a dochodem oszacowanym przez organ podatkowy lub zapłaty podatku od dochodów zagranicznego podmiotu kontrolowanego, nawet jeśli faktycznie taki dochód nie został mu wypłacony. Aktualna polityka podatkowa Liechtensteinu wskazuje, iż w przyszłości zostanie on wykreślony z polskiej czarnej listy rajów podatkowych (Księstwo wdrożyło standardy OECD w zakresie wymiany informacji podatkowych, przystąpiło do unijnego systemu automatycznej wymiany informacji w sprawach podatkowych).

2.4.1. Podatek dochodowy od osób fizycznych

Podatek dochodowy naliczany jest od dochodu brutto z zatrudnienia, wliczając wszelkie dochody pieniężne. Zyski kapitałowe nie są wliczane do obliczania podatku dochodowego. Dochody z inwestycji (dywidend, należności licencyjnych, dzierżawy, odsetek) zwolnione są z podatku dochodowego.

Osoby fizyczne, które mieszkają w Liechtensteinie podlegają opodatkowaniu podatkiem dochodowym. Istnieje podatek państwowy oraz podatek gminny, który zmienia się w zależności od miejsca zamieszkania. Stopa podatku państwowego ma osiem progów, a maksymalny wynosi 8%. Stopa podatku gminnego uzależniona jest od wysokości płaconego podatku państwowego i waha się pomiędzy 150% a 250% podatku państwowego. Gminy decydują każdego roku o wysokości tego podatku, jednak musi on się mieścić w wyznaczonych granicach. Podatek dochodowy pracowników jest automatycznie potrącany i wpłacany do organu podatkowego. Muszą oni wypełnić i złożyć coroczne deklaracje podatkowe, które są wykorzystywane do ustalenia wysokości podatku, który muszą opłacić za rok ubiegły.

W Liechtensteinie jest wiele odliczeń od dochodu, które nie podlegają obciążeniu podatkiem dochodowym. Należą do nich: składki na życie, składki na ubezpieczenie chorobowe, składki na ubezpieczenie wypadkowe, składki emerytalne do 12% dochodu podlegającego opodatkowaniu, składki na ubezpieczenie społeczne, edukacja w szkołach wyższych, koszty leczenia, kwota wolna od podatku.

Małżeństwa opodatkowane są łącznie. Stawka podatku dochodowego zależy od poziomu dochodu podlegającego opodatkowaniu i jest odprowadzana do gminy, w której podatnik jest rezydentem. Maksymalna stawka podatku wynosi 21%.

Przy ustalaniu statusu podatkowego osób fizycznych nie bierze się pod uwagę zarówno tego czy osoba jest obywatelem Liechtensteinu czy nie, jak również jej narodowości. Uznanie osoby fizycznej za rezydenta Liechtensteinu następuje wówczas, gdy osoba pozostaje na terytorium państwa przez dłuższy okres lub gdy na terytorium państwa prowadzi działalność zarobkową jako pracownik lub na własny rachunek. Porozumienia o unikaniu podwójnego opodatkowania również mają wpływ na ustalenie statusu podatkowego.

2.4.2. Podatek VAT

Liechtenstein objęty jest szwajcarskim systemem podatku VAT. Przedmiotem opodatkowania jest więc wewnątrz krajowa dostawa towarów i świadczenie usług oraz import towarów i usług. Podstawowa stawka podatku VAT wynosi 8%, stawki zredukowane 3,8% (usługi mieszkaniowe) oraz 2,5% (żywność, lekarstwa). Określone czynności (większość usług bankowych, eksport, usługi medyczne, usługi edukacyjne) są zwolnione z opodatkowania. Obowiązek opodatkowania powstaje w momencie, gdy wartość opodatkowanego obrotu przekroczy 100 tys CHF w skali roku. Prawo podatkowe Liechtensteinu dopuszcza możliwość tworzenia przez podmioty powiązane grup podatkowych dla celów VAT i składania jednej deklaracji podatkowej.

2.4.3. Inne podatki i opłaty lokalne

Podatek dochodowy od osób prawnych

Ustawa podatkowa z 2010 roku, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2011 roku stanowi, iż wszystkie osoby prawne podlegają opodatkowaniu podatkiem dochodowym od dochodów netto według stawki 12,5%. Minimalna kwota podatku dochodowego dla wszystkich osób prawnych z siedzibą w Liechtensteinie (za wyjątkiem podmiotów, które w ostatnich trzech latach uzyskały roczne dochody nieprzekraczające 500 tys CHF) wynosi 1200 CHF rocznie. Dotyczy on wszystkich osób prawnych, które prowadzą działalność gospodarczą na terenie Liechtensteinu. Jest to jedyny podatek jaki płacą – pokrywa on podatek kapitałowy, podatek od dywidendy, podatek od dystrybucji, nie ma opłaty od zysków kapitałowych oraz zysków z tytułu likwidacji. Badania i rozwój są również finansowane z tego podatku, co oznacza że 80% przychodów z własności intelektualnych jest wolnych od podatku.

Jednostki podlegające opodatkowaniu podatkiem dochodowym muszą złożyć deklarację podatkową w terminie sześciu tygodni od dnia walnego zgromadzenia akcjonariuszy, które przyjmuje sprawozdanie finansowe i nie później niż 1 lipca w roku kalendarzowym następującym po zakończeniu roku obrotowego spółki. Kwota podatku do zapłacenia otrzymywana jest zazwyczaj jesienią i wówczas przedsiębiorstwa mają 1 miesiąc na jego zapłatę. Po uzgodnieniu z władzami podatkowymi płatność może być rozłożona na raty.

Spółki typu *Anstalt* stanowiące wariant pośredni między spółką z o.o. a fundacją, mogą prowadzić działalność gospodarczą. Spółki te nie płacą podatku dochodowego, płacą jedynie podatek roczny w wysokości 0,1% wartości aktywów netto spółki (minimum 1000 CHF).

Osoby prawne mogą odliczyć od dochodu wartość fikcyjnych odsetek od kapitału lub funduszu zakładowego. Wartość tych odsetek ustalana jest corocznie i w 2016 roku wynosiła 4%.

Podatnicy, którzy uzyskują dochód z tytułu udostępniania lub zbycia praw własności intelektualnej (patenty, wzory użytkowe, znaki towarowe) płacą podatek dochodowy w kwocie wynoszącej 20% wartości podstawy opodatkowania. Skutkuje to efektywnym opodatkowaniem takich dochodów na poziomie 2,5%.

Osoby prawne posiadające siedzibę w Liechtensteinie mogą ubiegać się o uzyskanie statusu „struktury prywatnego majątku” (Privatvermögensstrukturen – „PVS”). Osoby z takim statusem mają zagwarantowane opodatkowanie kwotą równą (nie większą niż) 1200 CHF na rok. W konsekwencji nie muszą one składać deklaracji z tytułu podatku dochodowego. Uzyskanie statusu PVS wiąże się ze spełnieniem kilku wymogów. Podstawowym warunkiem jest nieprowadzenie jakiegokolwiek aktywnej działalności gospodarczej. Status PVS mogą uzyskać tylko podmioty, których uczestnikami (udziałowcami lub beneficjentami) są tylko i wyłącznie osoby fizyczne, niezaangażowane w zarządzanie spółkami zależnymi o statusie PVS. Uzyskanie statusu PVS wiąże się z utratą rezydencji na terenie Liechtensteinu w rozumieniu przepisów prawa międzynarodowego.

Opłata skarbowa

Wysokość opłat skarbowych w Liechtensteinie określona jest przez ustawodawstwo szwajcarskie. Opłacie skarbowej podlega emisja akcji i obligacji. Zerowe stawki dotyczą fuzji oraz przekształcanych przedsiębiorstw. Emisja zagranicznych papierów wartościowych od 1993 roku nie podlega opłacie skarbowej, podlega natomiast podatkowi dochodowemu. Stawka opłaty skarbowej z tytułu emisji akcji wynosi 1%. Jednak pierwsza emisja akcji (początkowa lub późniejsza) jest zwolniona.

Przeniesienie własności niektórych instrumentów (obligacji, akcji, świadectw udziałowych, akcji w funduszach inwestycyjnych) podlega opłacie skarbowej jako podatku dochodowego, jeśli jedna ze stron transakcji jest krajowym dystrybutorem papierów wartościowych. Opłata obliczana jest na podstawie płatności i wynosi 0,15% w przypadku papierów wyemitowanych przez emitenta krajowego oraz 0,3% w przypadku papierów emitowanych przez zagranicznego emitenta.

Podatek majątkowy

Nowa ustawa podatkowa, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2011 roku stanowi, iż podatkiem od majątku objęte są wszystkie papiery wartościowe, środki pieniężne, depozyty, kosztowności itp. do dochodu osób fizycznych. Pojazdy mechaniczne do własnego użytku do wartości 25 tys CHF są wyłączone z podatku. Również dzieła sztuki przeznaczone na oglądanie przez szeroką publiczność zwolnione są z obciążenia podatkiem majątkowym. Narzędzia oraz sprzęt rolniczy niezbędny do prowadzenia produkcji prowadzącej do wypracowania wartości do kwoty 2 tys CHF są również zwolnione z podatku, tak samo jak lokale użytkowe i nieruchomości zlokalizowane poza terytorium Liechtensteinu.

Podatek obrotowy

Podatek obrotowy jest płacony przez sprzedawców i kupujących papiery wartościowe (*Effektenhandler*), a więc przez banki, instytucje finansowe, a także instytucje i podmioty, których działalność sprowadza się do obrotu i kupna papierów wartościowych. Dotyczy to również spółek, w których w skład aktywów wchodzi papiery wartościowe podlegające opodatkowaniu o wartości ponad 10 mln CHF. Stawka podatku obrotowego waha się w granicach od 0,15% do 0,3%.

Ustawa podatkowa z 2010 roku zniósła podatek od kapitału, podatek od sprzedaży nieruchomości, podatek od spadków i darowizn, zaliczkę na poczet podatku.

2.4.4. Adresy stron internetowych zawierających więcej informacji z powyższego zakresu

<http://www.llv.li/#/11610/steuerverwaltung>

<http://www.lowtax.net/information/liechtenstein/>

2.5. Zabezpieczenie społeczne

2.5.1. Świadczenia z ubezpieczeń społecznych – beneficjenci i warunki uzyskania

2.5.1.1. Emerytura

System zabezpieczenia społecznego w Liechtensteinie obejmujący świadczenia w przypadku emerytury, inwalidztwa i śmierci opiera się na 3 filarach: państwowym, zakładowym oraz prywatnym. Pierwszy filar obejmuje:

- ubezpieczenie emerytalne i renty rodzinne (Alters- und Hinterlassenenversicherung – AHV),
- ubezpieczenie na wypadek inwalidztwa (Invalidenversicherung - IV),
- fundusz świadczeń rodzinnych (Familienausgleichskasse – FAK),
- ubezpieczenie na wypadek bezrobocia (Arbeitslosenversicherung, nie jest płacone w przypadku zarobków wyższych niż 126 tyś CHF),
- dodatkowe świadczenia.

Wszyscy mieszkańcy i osoby pracujące w Liechtensteinie mają obowiązek odprowadzania składek. Obowiązek odprowadzania składek rozpoczyna się z dniem 1 stycznia roku następującego po roku, w którym osoba kończy 17 lat. Obowiązek odprowadzania składek na wypadek inwalidztwa i śmierci rozpoczyna się również z dniem 1 stycznia roku następującego po roku, w którym osoba kończy 17 lat. W przypadku świadczeń emerytalnych obowiązek rozpoczyna się z dniem 1 stycznia roku następującego po roku, w którym osoba kończy 23 lata pod warunkiem, że została podpisana umowa o pracę na czas nieokreślony lub na czas określony dłuższy niż 3 miesiące. Pracodawcy odprowadzają składkę w wysokości 4,75% (4% emerytalne, 0,75% rentowe), pracownicy 4,55% (3,8% emerytalne, 0,75% rentowe) od wynagrodzenia brutto. W celu określenia składki sumowane są wszystkie dochody. Wysokość procentów nie jest uzależniona od dochodów (procenty są stałe). Osoby samozatrudniające płacą składki uzależnione od ich dochodu. Osoby, które nie pracują płacą roczne składki, które są obliczane na podstawie ich majątku, wysokości emerytury oraz innych czynników.

Drugi filar to filar zakładowy. W przypadku zakładowego systemu ubezpieczeń górny i dolny próg jego wysokości określony jest przez prawo. Firmy mają swobodę w określaniu wysokości pomiędzy tymi dwiema granicami. Drugi filar istnieje po to, by zapewnić obywatelom zdolność do przeżycia, na poziomie do którego są przyzwyczajeni. Zakładowy system ubezpieczeń obejmuje:

- fundusze emerytalne (Pensionskasse – PK),
- ubezpieczenie zdrowotne (Krankenversicherung – KV),
- obowiązkowe ubezpieczenie wypadkowe (Obligatorische Unfallversicherung – OUFL).

Pracownicy muszą być ubezpieczeni jeśli otrzymują roczne wynagrodzenie w wysokości co najmniej 20 880 CHF. Podobnie jak w przypadku pierwszego filaru również w drugim filarze pracodawca odpowiedzialny jest za zarejestrowanie pracownika w funduszu emerytalnym

i odprowadzanie składek do ubezpieczyciela. Opłaty są zwykle podzielone 50/50 pomiędzy pracownikiem i pracodawcą.

Trzeci filar jest dobrowolny, ubezpieczenie osobiste przeznaczone jest do uzupełnienia filaru pierwszego i drugiego na indywidualnych zasadach. Pozwala to pracownikom na wypełnienie luk pozostawionych przez filary obowiązkowe. Ubezpieczenie to często przyjmuje postać indywidualnego ubezpieczenia na życie. Składki na trzeci filar w 100% pokrywa pracownik.

Przejsięcie na emeryturę

Od 1 stycznia 2010 roku wiek emerytalny w Liechtensteinie wynosi 64 lata zarówno dla mężczyzn jak i kobiet. Wcześniej obowiązywał okres przejściowy, w którym zrównywano wiek emerytalny kobiet i mężczyzn. Aby przejść na emeryturę należy opłacać składki przez okres co najmniej 11 miesięcy i 1 dzień.

Przejsięcie na wcześniejszą emeryturę

Na wcześniejszą emeryturę można przejść nie wcześniej niż po ukończeniu 60 roku życia. Emerytura może być wypłacana z wyprzedzeniem od 1 do 48 miesięcy przed nabyciem praw emerytalnych. Wysokość emerytury w przypadku wcześniejszego na nią przejścia jest zmniejszana proporcjonalnie. Z każdym miesiącem bliżej „właściwej” emerytury zwiększa się jej wysokość.

Liczba lat wcześniejszego przejścia na emeryturę	Wiek	Zmniejszenie emerytury	
		Dla osób urodzonych w 1955 roku lub wcześniej	Dla osób urodzonych w 1956 roku lub później
1 rok wcześniej	63 lata	3,0%	5,5%
2 lata wcześniej	62 lata	7,0%	10,6%
3 lata wcześniej	61 lat	11,5%	15,2%
4 lata wcześniej	60 lat	16,5%	19,5%

Wysokość emerytur

Określone są tylko podstawowe przepisy dotyczące emerytur. Szczegółowe warunki określone są przez poszczególne fundusze emerytalne. Wysokość emerytury uzależniona jest od wynagrodzenia brutto. Jednak maksymalna kwota wynagrodzenia, od której obliczana jest składka wynosi 83 520 CHF. Przy czym kwota ta pomniejszona jest o zasiłek 13 920 CHF. Maksymalna kwota wynosi więc 69 600 CHF. W niektórych przypadkach, gdy zarobki przekraczają tę kwotę limit może zostać podwyższony. W przypadku pracowników, którzy pracują w niepełnym wymiarze pracy kwota ta jest mniejsza. Składki na fundusz emerytalny odprowadzane są przez pracodawcę. Każdy pracownik ma założone indywidualne konto, na które odprowadzane są składki.

Ustalanie wysokości emerytury państwowej

Wysokość emerytury uzależniona jest od liczby lat składkowych oraz osiąganego dochodu. Okresy opieki nad dziećmi lub krewnymi również są brane pod uwagę. Jeśli współmałżonek również pracuje lub pracował w Liechtensteinie to wówczas wspólne dochody zostają dopisane do określenia dochodów emerytalnych w równych częściach dla obu małżonków. W Liechtensteinie istnieją skale

emerytalne, odpowiadające liczbie lat, w których odprowadzane były składki. Jeśli pracownik tylko część życia pracował w Liechtensteinie to wysokość emerytury zostaje proporcjonalnie zmniejszona.

Skala emerytalna (liczba lat)	Minimalna wysokość emerytury	Maksymalna wysokość emerytury
43	1160 CHF	2320 CHF
20	540 CHF	1079 CHF
10	270 CHF	540 CHF
1	27 CHF	54 CHF

Wysokość emerytur można znaleźć na stronie internetowej:

http://www.ahv.li/fileadmin/user_upload/Dokumente/Leistungen/AHV/Rentenhoehe/Monatliche-Vollrenten-Skala-43.pdf

Wartość minimalnej i maksymalnej emerytury uzależniona jest od wysokości dochodu. Renta dla dziecka jest równa 40% renty dorosłych, emerytura wdowca 80%, renta sieroca również 40%. W Liechtensteinie w okresie Bożego Narodzenia jako bonus wypłacana jest dodatkowa 13 emerytura.

Ustalanie wysokości emerytury zakładowej

Istnieją dwie metody obliczania wysokości emerytury zakładowej. Może być ona określona jako procent wynagrodzenia lub też może być obliczana na podstawie kwot wpłacanych na indywidualne konto rentowo-emerytalne. Druga metoda jest bardziej powszechna. Metoda określania wysokości emerytury uzależniona jest od przepisów regulujących działanie określonego funduszu emerytalnego. Przy obliczaniu wysokości emerytury kwota wpłacona na konto mnożona jest przez tzw. współczynnik konwersji, którego wysokość ustalana jest każdego roku. Jeżeli ubezpieczony umrze przed nabyciem praw do emerytury jego współmałżonek otrzymuje wieczystą rentę w wysokości 18%-28% wynagrodzenia. Renta sieroca wynosi co najmniej 6%.

Zmiana pracodawcy

W przypadku zmiany pracodawcy w Liechtensteinie lub poza granicami państwa zgromadzona kwota zostanie przeniesiona do funduszu emerytalnego nowego pracodawcy w Liechtensteinie lub na rachunek powierniczy banku lub wypłacona ubezpieczonemu. Wypłata świadczeń ubezpieczonemu przed osiągnięciem przez niego wieku emerytalnego możliwa jest tylko wtedy, gdy kwota ta jest mniejsza od rocznej kwoty ubezpieczenia lub gdy pracownik przenosi się do państwa spoza EOG i Szwajcarii, w którym nie ma ustawowego przepisu odprowadzania składek emerytalnych, rentowych lub na wypadek śmierci.

Więcej informacji na temat systemu emerytalnego w Liechtensteinie na stronie: <http://www.ahv.li/>

Informacje o systemie emerytalnym w Liechtensteinie znajdziesz również w Urzędzie ds. Rynku Finansowego:

Finanzmarktaufsicht Liechtenstein

Landstrasse 109, Postfach 279

FL-9490 Vaduz

Tel. +423 236 73 73

*Warunki życia i pracy w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
Departament Rynku Pracy*

Fax +423 236 73 74
info@fma-li.li
www.fma-li.li

2.5.1.2. Świadczenia z tytułu choroby

Zasiłek chorobowy przysługuje w sytuacji gdy lekarz stwierdzi co najmniej 50% niezdolności do pracy. Zasiłek przyznawany jest od 2 dnia choroby i wynosi co najmniej 80% wynagrodzenia brutto. Zasiłek chorobowy przyznawany jest w przypadku jednej lub więcej chorób na okres 720 dni na przestrzeni 900 dni. Jest on zazwyczaj wypłacany przez zakład ubezpieczeń w Liechtensteinie niezależnie od tego czy opłacone jest ubezpieczenie pielęgnacyjne. Pracodawca może umówić się z firmą ubezpieczeniową na tzw. korzyści z tytułu odroczonej choroby. Oznacza to, iż w przypadku choroby pracownik otrzymuje wynagrodzenie chorobowe od pracodawcy przed przejściem na zasiłek chorobowy. Nie zmienia to jednak wysokości ubezpieczenia. Jeśli pracownik nie może przyjść do pracy musi natychmiast powiadomić o tym pracodawcę.

W przypadku umów o pracę zawartych na okres krótszy niż 3 miesiące, gdzie pracownicy pracują mniej niż 8 godzin tygodniowo nie ma wymogu posiadania ubezpieczenia chorobowego diety dziennej. W przypadku choroby pracodawca może żądać zaświadczenia lekarskiego począwszy od 1 dnia choroby.

Więcej informacji dotyczących świadczeń z tytułu choroby można uzyskać w Urzędzie ds. Zdrowia Publicznego:

Amt für Gesundheit
Äulestrasse 51, Postfach 684
FL-9490 Vaduz
Tel. +423 236 73 40
Marita.beck@ag.llv.li
info@ag.llv.li
www.ag.llv.li

FKB – Die Gesundheitskasse
Gagoz 75, Postfach 363
FL-9496 Balzers
Tel. +423 388 19 90
Fax +423 388 19 91
info@fkb.
www.fkb.li

2.5.1.3. Świadczenia na wypadek macierzyństwa

Ubezpieczenie zdrowotne obejmuje koszty opieki położniczej i lekarskiej oraz niezbędnych badań kontrolnych w okresie ciąży oraz w terminie 10 tygodni po porodzie. Kobietom w ciąży przysługuje wynagrodzenie chorobowe przez okres 20 tygodni, w tym 16 tygodni po porodzie w kwocie 80% wynagrodzenia brutto. Warunkiem przyznania świadczeń niepieniężnych i chorobowych jest

posiadanie ubezpieczenia w Liechtensteinie, Szwajcarii lub państwie EOG w momencie urodzenia dziecka przez ostatnie 9 miesięcy oraz upewnienie się, iż termin posiadania ubezpieczenia nie wygasa wcześniej niż 20 tygodni przed terminem urodzenia (chyba, że lekarz poświadczy niezdolność do pracy).

Zasiłek macierzyński finansowany jest z podatków i przysługuje osobom mieszkającym w Liechtensteinie, które nie prowadzą działalności zarobkowej. Wysokość zasiłku zależy od dochodów współmałżonka i liczby dzieci. Minimalna wysokość zasiłku macierzyńskiego wynosi 500 CHF a maksymalna 4500 CHF.

2.5.1.4. Renta z tytułu niezdolności do pracy

Do korzystania ze świadczeń z tytułu niepełnosprawności uprawnione są osoby, które utraciły całkowitą lub częściową zdolność do wykonywania pracy przez dłuższy czas. Warunkiem otrzymania świadczeń jest opłacanie składek przez co najmniej 11 miesięcy i 1 dzień. Prawo do tych świadczeń zostaje nabyte w momencie, gdy ubezpieczony pozbawiony zostaje możliwości do odzyskania sprawności, a stopień inwalidztwa wynosi minimum 40%. Zasadą jest, by najpierw prowadzić działania rehabilitacyjne, aby pomóc osobie niepełnosprawnej w znalezieniu nowego zatrudnienia (przekwalifikowanie zawodowe, poradnictwo zawodowe, pośrednictwo pracy, próbne zatrudnienie, subsydium płacowe dla pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne). Jeśli działania rehabilitacyjne okażą się nieskuteczne, ubezpieczony ma prawo do renty inwalidzkiej.

Wysokość renty uzależniona jest od stopnia niepełnosprawności. Stosunek ten oblicza się dzieląc rzeczywisty dochód przez potencjalnie poniesione straty z tytułu inwalidztwa. Różnica pomiędzy tymi dochodami stanowi stopień niepełnosprawności. Określanie renty inwalidzkiej jest bardzo podobne do określania wysokości emerytury. Pod uwagę bierze się okres ubezpieczenia oraz wysokość dochodu. Jeżeli składki były opłacane bez przerw od ukończenia 20. roku życia do momentu zaistnienia inwalidztwa to wówczas osoba ubezpieczona ma prawo do pełnej renty

Stopień niepełnosprawności	Prawo do renty inwalidzkiej	Minimalna wysokość	Maksymalna wysokość
Co najmniej 67%	Pełna	1160 CHF	2320 CHF
Co najmniej 50%	Połowa	580 CHF	1160 CHF
Co najmniej 40%	Ćwierć	290 CHF	580 CHF

Więcej informacji na temat emerytur i rent znaleźć można w Instytucji odpowiadającej za emerytury i renty rodzinne, renty inwalidzkie i świadczenia rodzinne:

AHV/IV/FAK-Anstalten

Gerberweg 2, Postfach 84
 FL-9490 Vaduz
 Tel. +423 238 16 16
 Fax +423 238 16 00
 ahv@ahv.li
 www.ahv.li

2.5.1.5. Świadczenia z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych

Obowiązkowemu ubezpieczeniu wypadkowemu podlegają wszystkie osoby zatrudnione w Liechtensteinie. Ubezpieczenie to obejmuje wypadki w pracy, poza pracą oraz choroby zawodowe. Choroby zawodowe określone są dokładnie w wykazie chorób zawodowych. Wykaz ten znajduje się w dodatku do Rozporządzenia w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia wypadkowego. Pracownicy zatrudnieni w niepełnym wymiarze czasu pracy, których tydzień roboczy jest krótszy niż 8 godzin są ubezpieczeni tylko od wypadków przy pracy i chorób zawodowych.

Składki na ubezpieczenie wypadkowe są płacone przez pracodawcę i są potrącane bezpośrednio z wynagrodzenia ubezpieczonego i przekazywane do firmy ubezpieczeniowej. Obowiązkowe ubezpieczenie wypadkowe jest w 2/3 płacone przez ubezpieczonego, w 1/3 przez państwo. Ubezpieczenie wypadkowe pokrywa koszty leczenia szpitalnego i ambulatoryjnego, leków na receptę, badań analitycznych, hospitalizacji, uszkodzenia mienia, opieki domowej, transportu medycznego i ratownictwa. Wymienione powyżej koszty nie są dzielone lecz w całości finansowane z opłacanych składek.

Ubezpieczenie wypadkowe obejmuje:

- chorobowe dietyienne (wypłacane są od 2 dnia po wypadku za każdy dzień kalendarzowy, w przypadku całkowitej niezdolności wynosi ona 80% wynagrodzenia, w przypadku częściowej niezdolności jest ona odpowiednio mniejsza),
- renty z tytułu niepełnosprawności (przyznawana jest po wypadkach osobom, które na dłuższy okres czasu utraciły możliwość wykonywania pracy zarobkowej, w przypadku całkowitej niezdolności wynosi ona 80% wynagrodzenia, w przypadku częściowej niezdolności jest ona odpowiednio mniejsza),
- zasiłki pielęgnacyjne (przyznawane są osobom, które w wykonywaniu codziennych czynności potrzebują stałej opieki osób trzecich, wysokość zasiłku uzależniona jest od stopnia bezradności),
- odszkodowanie za naruszenie integralności fizycznej (wypłacane są jednorazowo osobom, które wskutek wypadku doznały trwałego naruszenia integralności fizycznej lub psychicznej),
- renty rodzinne (wypłacane są w przypadku śmierci lub wypadku współmałżonkowi oraz dzieciom).

Wysokość dietyiiennej i renty z tytułu niepełnosprawności uzależniona jest od stopnia niezdolności do pracy oraz wysokości dochodu ubezpieczonego.

Więcej informacji na temat świadczeń z tytułu wypadków i chorób zawodowych można znaleźć w Urzędzie ds. Zdrowia Publicznego:

Amt für Gesundheit

Äulestrasse 51, Postfach 684
FL-9490 Vaduz
Tel. +423 236 73 40
Fax +423 236 73 50
Marita.beck@ag.llv.li
info@ag.llv.li
www.ag.llv.li

2.5.2. Inne świadczenia socjalne – beneficjenci i warunki uzyskania

2.5.2.1. Świadczenia rodzinne

O świadczenia rodzinne w Liechtensteinie może ubiegać się każda osoba mieszkająca na terenie państwa, bezrobotna oraz pracująca. Do świadczeń rodzinnych mają prawo biologiczni rodzice, dziadkowie, rodzice z rodzin zastępczych, sieroty mieszkające w Liechtensteinie. Świadczenia rodzinne obejmują:

- zasiłek z tytułu porodu, jak również z tytułu adopcji dziecka do 5 lat,
- miesięczny zasiłek na dzieci, płatny do 18 roku życia dziecka,
- miesięczny pojedynczy dodatek dla rodzica, płatny do 18 roku życia dziecka.

W Liechtensteinie przyznawane są tylko dodatki rodzinne. Nie ma żadnych dodatków z tytułu opieki nad niemowlętami i małymi dziećmi. Dodatki rodzinne przysługują na dzieci poniżej 18 roku życia. Wysokość dodatków rodzinnych zależy od liczby dzieci, ich wieku oraz od tego czy jest się samotnym rodzicem czy nie.

Rodzaj dodatku	Kwota na dziecko
Dodatek na dziecko do 9 roku życia	280 CHF miesięcznie
Dodatek na dziecko powyżej 10 roku życia	330 CHF miesięcznie
Dodatek w przypadku posiadania trójki lub więcej dzieci oraz bliźniąt	330 CHF miesięcznie
Z tytułu urodzenia dziecka	2300 CHF jednorazowo
Z tytułu urodzenia dzieci – ciąża mnoga	2800 CHF jednorazowo
Dla samotnego rodzica	Dodatkowo 110 CHF miesięcznie

Aby otrzymać dodatek rodzinny należy zgłosić się do Funduszu Świadczeń Rodzinnych (Familienausgleichskasse – FAK) i złożyć odpowiedni formularz o przyznanie dodatku. Formularze dostępne są w siedzibie lub na stronie internetowej:

- wniosek o przyznanie zasiłku na dzieci/zasiłku z tytułu urodzenia dziecka dla mieszkańców Liechtensteinu
http://www.ahv.li/fileadmin/user_upload/Dokumente/Online-Schalter/FORM/AHV-IV-FAK-FORM-4-01--Anmeldung_FZ_Inland.pdf
- wniosek o przyznanie zasiłku na dzieci/zasiłku z tytułu urodzenia dziecka dla osób mieszkających poza Liechtensteinem
http://www.ahv.li/fileadmin/user_upload/Dokumente/Online-Schalter/FORM/AHV-IV-FAK-FORM-4-02--Anmeldung_FZ_Ausland.pdf
- wniosek o przyznanie zasiłku dla samotnego rodzica
http://www.ahv.li/fileadmin/user_upload/Dokumente/Online-Schalter/FORM/AHV-IV-FAK-FORM-4-03--Anmeldung_FZ_Alleinerziehendenzulage.pdf

Więcej informacji w tym zakresie:

http://www.ahv.li/fileadmin/user_upload/Dokumente/Online-Schalter/MB/AHV-IV-FAK-MB-4-01--Leistungen_FAK.pdf

http://europa.eu/youreurope/citizens/family/children/benefits/index_de.htm

<http://www.ahv.li/online-schalter/formulare.html?F=0print>

Więcej informacji na temat dodatków i świadczeń rodzinnych znaleźć można w Instytucji odpowiadającej za emerytury i renty rodzinne, renty inwalidzkie i świadczenia rodzinne:

Liechtensteinische AHV-IV-FAK

Gerberweg 2
Postfach 84
9490 Vaduz
LIECHTENSTEIN
Tel. +423 238 16 16
Fax +423 238 16 00
E-Mail ahv@ahv.li

2.5.2.2. Świadczenia z tytułu bezrobocia

Wszyscy pracownicy najemni oraz praktykanci objęci są w Liechtensteinie obowiązkowym ubezpieczeniem na wypadek bezrobocia. Osoby są uprawnione do korzystania z tego świadczenia jeśli spełniają następujące warunki:

- najpóźniej w pierwszym dniu, w którym występuje świadczenie z tytułu bezrobocia stawią się na kontrolę w urzędzie ds. gospodarki narodowej, zastosują się do ustawowej procedury kontroli i złożą wniosek o świadczenie,
- są gotowe przyjąć każdą ofertę pracy zaproponowaną przez urząd pracy,
- dysponują co najmniej 12-miesięcznym okresem ubezpieczenia,
- nie są uprawnione do emerytury (jeśli są uprawnione wówczas świadczenie ulega zmniejszeniu),
- mieszkają w Liechtensteinie lub przebywają w tym kraju w związku z wykonywaniem pracy,
- odnieśli wypadek kwalifikujący do przyznania świadczenia.

Osobom, które są bezrobotne z własnej winy nie przysługuje dzienna dieta przez pierwsze 60 dni okresu bezrobocia. Po tym okresie mogą ubiegać się o to świadczenie. Wysokość świadczenia ustalana jest na podstawie wynagrodzenia ubezpieczonego, jego wieku oraz obowiązku utrzymania dzieci. Wysokość świadczenia bezrobotnego jest równa 80% ostatniego wynagrodzenia brutto osoby ubezpieczonej i może zostać zmniejszona do 70% jeśli ubezpieczony nie ma dzieci na utrzymaniu, pobiera pełne dzienne świadczenie w kwocie ponad 140 CHF i nie jest osobą niepełnosprawną. Długość okresu wypłacania świadczenia uzależniona jest od wieku ubezpieczonego oraz długości opłacania składek.

Wiek ubezpieczonego	Długość przyznawania świadczenia
W przypadku okresów zwolnionych ze składek	130 dni
Poniżej 25 lat	200 dni
Pomiędzy 25 – 50 lat	260 dni
Powyżej 50 lat jeżeli beneficjent opłacał składki przez ponad 18 miesięcy	400 dni

Beneficjenci, których okres składkowy jest dłuższy niż 22 miesiące i którzy otrzymują rentę inwalidzką w wysokości co najmniej 40 %	500 dni
---	---------

Pracownicy i pracodawcy płacą 0,5% z wynagrodzenia na zasiłek dla bezrobotnych. Przy czym maksymalna wysokość składek nie może przekroczyć 0,5% od rocznego wynagrodzenia w wysokości 126 tys CHF. Pracownicy przygraniczni wniosek o zasiłek składają w państwie zamieszkania.

Więcej informacji można uzyskać w Urzędzie ds. Gospodarczych oraz w publicznych służbach zatrudnienia.

Amt für Volkswirtschaft

Abteilung Arbeitslosenversicherung
Poststrasse 1, Post: Postfach 684
FL-9494 Schaan, Post: FL-9490 Vaduz
Tel. +423 236 68 84
Fax +423 236 68 79
alv@avw.llv.li
www.avw.llv.li

Arbeitsmarkt Service Liechtenstein

Poststrasse 1, Postfach 684
FL-9494 Schaan
Tel. +423 236 68 75
Fax +423 236 68 95
info@amsfl.li
www.amsfl.li

3. Warunki życia

3.1. Zakwaterowanie

Poszukując mieszkania do wynajęcia w Liechtensteinie najłatwiej skorzystać z usług agencji nieruchomości. W znalezieniu mieszkania pomocna jest również prasa codzienna Liechtensteiner Vaterland (<http://www.vaterland.li/>) oraz Liechtensteiner Volksblatt (<http://www.volksblatt.li/>). Przy podpisywaniu umowy najmu zwykle wymagane jest wpłacenie kaucji zwracanej po zakończeniu umowy (jednomiesięczny czynsz).

Według ostatniego spisu ludności, który w Liechtensteinie miał miejsce w 2010 roku, średnie koszty wynajmu mieszkań kształtowały się następująco:

- średni miesięczny czynsz za jednopokojowe mieszkanie wynosił 790 CHF,
- średni miesięczny czynsz za dwupokojowe mieszkanie wynosił 1076 CHF,
- średni miesięczny czynsz za trzypokojowe mieszkanie wynosił 1430 CHF,
- średni miesięczny czynsz za czteropokojowe mieszkanie wynosił 1680 CHF,

- średni miesięczny czynsz za pięciopokojowe mieszkanie wynosił 1830 CHF. Rodziny o niskich dochodach mogą liczyć na pomoc państwa (dopłaty do czynszu).

3.2. Prawo jazdy

W Liechtensteinie uznawane jest prawo jazdy uzyskane w państwach UE/EOG. Po przyjeździe do Księstwa nie musi być ono wymieniane. Osoby, które osiedlają się w Liechtensteinie w terminie 12 miesięcy od dnia przyjazdu powinny przesłać kopię posiadanego prawa jazdy do urzędu zajmującego się wydawaniem uprawnień do kierowania pojazdami lub można wymienić krajowe prawo jazdy na prawo jazdy Liechtensteinu. W tym celu należy się skontaktować z:

Motorfahrzeugkontrolle (MFK)

Gewerbeweg 4, Postfach 684

9490 Vaduz

Tel. +423 236 75 01

Fax +423 236 75 09

e-mail: info@mfk.llv.li

Zasady ruchu drogowego w Liechtensteinie są takie same jak w Szwajcarii. Najważniejsze przepisy:

- zapinanie pasów bezpieczeństwa z przodu i z tyłu jest obowiązkowe,
- mandaty mogą być egzekwowane na miejscu wykroczenia dlatego należy mieć przy sobie dokumenty oraz pieniądze,
- dopuszczalny poziom alkoholu wynosi 0,5 promila a kary za jego przekroczenia są bardzo wysokie,
- dopuszczalna prędkość na drogach głównych wynosi 120 km/h, na drogach otwartych 80 km/h, w terenach zabudowanych 50 km/h.

3.3. System edukacji

Przedszkole

Przedszkole jest tradycyjną formą edukacji przedszkolnej w Liechtensteinie. Dzieci rozpoczynające przedszkole muszą mieć ukończone 4 lata. Przedszkola są bezpłatne. Opracowany przez Ministerstwo Edukacji Księstwa Liechtensteinu „Program nauczania Księstwa Liechtensteinu” jest wiążący dla przedszkoli. Szczególny nacisk w przedszkolach położony jest na edukację społeczną i rozwój osobisty, wymowę, matematykę, edukację ruchową, muzyczną i rytmiczną oraz na rozwój kreatywności u dzieci. Co do zasady edukacja w przedszkolu w Liechtensteinie trwa 2 lata. Dzieci, dla których język niemiecki nie jest językiem ojczystym mają obowiązek dwuletniej edukacji w przedszkolach.

Terminy rejestracji ogłaszane są w prasie, w Dzienniku Urzędowym Księstwa Liechtensteinu (na stronie internetowej www.amtsblatt.llv.li). Pod koniec lutego rodzice otrzymują informator wraz z formularzem zgłoszeniowym, który musi zostać złożony w urzędzie gminy przed ogłoszonym terminem rejestracji.

Więcej informacji na temat zapisu do przedszkoli w Liechtensteinie można znaleźć w broszurze „Eintritt in den Kindergarten – Informationen für Eltern (http://www.llv.li/files/sa/pdf-llv-sa-kindergarteneintritt_infos_fuer_eltern.pdf)

Szkoła podstawowa

Nauka w szkole podstawowej obejmuje pięć klas i jest początkiem obowiązkowego kształcenia. Program nauczania w szkołach podstawowych jest jednakowy dla wszystkich dzieci. Nauka jest bezpłatna. Do nauki w szkole podstawowej dopuszczone są dzieci, które do końca czerwca każdego roku ukończyły 6 rok życia.

Szczegółowe informacje dotyczące przejścia z przedszkola do szkoły podstawowej w broszurze „Übertritt Kindergarten – Primarschule – Informationen für Eltern” http://www.llv.li/files/sa/pdf-llv-sa-uebertritt_kg_ps_infos_fuer_eltern.pdf.

Celem nauki w szkole podstawowej jest zdobycie przez uczniów podstawowej wiedzy oraz elementarnych umiejętności. W szkole podstawowej uczy się następujących przedmiotów: matematyka, język niemiecki, język angielski, WOS, plastyka, muzyka, wychowanie fizyczne, technika, religia. Wszystkie dzieci na koniec roku szkolnego przechodzą do następnej klasy. Pozostanie w tej samej klasie jest dobrowolne dla uczniów. Powtórzenie 5 klasy wymaga zezwolenia rady szkoły, które przyznawane jest tylko w wyjątkowych sytuacjach.

Dodatkowe informacje o przejściach z klasy do klasy w broszurze „Auf dem Weg durch die Schulen” http://www.llv.li/files/sa/pdf-llv-sa_broschuere_auf_dem_weg_durch_die_schulen.pdf.

Dla uczniów, którzy mają trudności w nauce opracowywane są specjalne programy dokształcania i zajęcia wyrównawcze odbywające się w szkołach podstawowych. Oprócz szkół publicznych w Liechtensteinie znajdują się również prywatna szkoła Vereinigung Liechtensteinische Waldorfschule oraz prywatna szkoła dwujęzyczna Bilinguale Privatschule, w których za naukę rodzice muszą płacić czesne.

Oberschule – szkoła ponadpodstawowa (ogólna)

Przyjęcie do Oberschule możliwe jest po ukończeniu 5 lat nauki w szkole podstawowej. Co roku około 25% uczniów szkół podstawowych kontynuuje naukę w szkołach tego typu. Oberschule obejmuje klasy od szóstej do dziewiątej. Mała liczba uczniów w klasach oraz indywidualne podejście umożliwiają podejmowanie zróżnicowanych działań wobec uczniów. W szkołach typu Oberschule uczy się następujących przedmiotów: język niemiecki, matematyka, informatyka, WOS, język angielski, gospodarstwo domowe, technika, religia, muzyka, plastyka, etyka, wychowanie fizyczne. Ponadto oferowane są zajęcia dodatkowe takie jak rysunek geometryczny, język włoski, hiszpański, francuski.

Uczniowie, którzy mają trudności w nauce mogą otrzymać wsparcie w ramach edukacji specjalnej lub kształcenia specjalnego. Nauka w dziewiątej klasie dostosowana jest do indywidualnych potrzeb uczniów. Wybór optymalnej ścieżki edukacji dla dziecka w dziewiątej klasie odbywa się na podstawie rozmowy nauczycieli z rodzicami i oceny indywidualnych predyspozycji dziecka. Ma to miejsce na wiosnę w ósmej klasie. Wszyscy uczniowie mają przypisanego opiekuna, który pomaga

im w wyborze kariery zawodowej i pomaga rozwiązywać wszelkie problemy. Uczniowie, którzy ukończą dziewiątą klasę mogą dobrowolnie kształcić się jeszcze jeden rok w dziesiątej klasie.

Dodatkowe informacje o przejściach z klasy do klasy w broszurze „Auf dem Weg durch die Schulen”
http://www.llv.li/files/sa/pdf-llv-sa_broschuere_auf_dem_weg_durch_die_schulen.pdf

Realschule – szkoła realna

Realschule jest szkołą nastawioną na rozwiązywanie problemów oraz wykorzystywanie możliwości stojących przed uczniami. W ramach zajęć uczniowie korzystają z praktyk zawodowych. Szkoła realna przygotowuje uczniów do przejścia do Gimnazjum lub do szkoły zawodowej zakończonej maturą. Szkoła realna podobnie jak Oberschule obejmuje klasy od szóstej do dziewiątej. Ten typ szkoły każdego roku wybiera około 50% absolwentów szkół podstawowych. W szkole realnej uczy się następujących przedmiotów: język niemiecki, język angielski, język francuski, matematyka, informatyka, etyka, WOS, nauki plastyczne, muzyka, technika, religia, wychowanie fizyczne. Szkoły realne oferują ponadto wiele różnych, dodatkowych zajęć. Kursy prowadzone są przez wykwalifikowanych nauczycieli. Każda klasa ma przydzielonego wychowawcę. Nauczyciele na wiosnę w ósmej klasie przeprowadzają rozmowę z rodzicami, która ma za zadanie ocenić umiejętności i zdolności ucznia. W ramach tej oceny określa się kierunek dalszego rozwoju w zakresie kształcenia obowiązkowego w dziesiątej klasie.

Szczegółowe informacje na temat przeniesienia ze szkoły realnej do Gimnazjum w broszurze „Übertritt von der Realschule in das Liechtensteinische Gymnasium”
http://www.llv.li/files/sa/4220%20%C3%9Cbertritt%20RS_LG%20Informationsblatt.pdf

Po czterech klasach szkoły realnej uczniowie mogą otrzymać dyplom ukończenia szkoły. Mogą również dobrowolnie kontynuować naukę w dziesiątej klasie.

Gimnazjum

Gimnazjum w Liechtensteinie obejmuje stopień niższy oraz wyższy. Stopień niższy trwa 3 lata, zaś stopień wyższy 4 lata. Wyższy etap gimnazjalny zakończony jest egzaminem maturalnym. Uczniowie, którzy ukończyli ósmą klasę Oberschule lub Realschule mogą również kontynuować naukę w gimnazjach. Celem kształcenia w gimnazjum jest edukowanie uczniów w duchu naukowej niezależności, wprowadzenie do metod pracy intelektualnej oraz przygotowanie do kształcenia w szkołach wyższych. Istotną kwestią jest to, że uczniowie ponoszą osobistą odpowiedzialność za własny proces uczenia się. Wobec czego uczniowie mają możliwość kształtowania swojej ścieżki edukacji, wybierając specjalizację oraz kursy edukacyjne, na które będą uczęszczać. W gimnazjum uczniowie wybierają jeden z pięciu profili kształcenia („lingua” – łacina i język włoski, „języki nowożytne”, „muzyka, sztuka i edukacja”, „prawo i ekonomia”, „matematyka i nauki przyrodnicze”) – każdy z nich kończy się maturą. Wybór kierunku kształcenia dokonywany jest na podstawie analizy osobistych uzdolnień, umiejętności i talentu uczniów. Edukacja w gimnazjum zakończona jest maturą, która uprawnia do kontynuowania nauki na uczelniach wyższych również w Szwajcarii i Austrii.

Więcej informacji z powyższego zakresu:

<http://www.lg-vaduz.li/>

„10” klasa

W Liechtensteinie istnieje obowiązek kształcenia w dziewięciu klasach. Dziesiąta klasa jest dobrowolna dla uczniów, którzy ukończyli Oberschule lub Realschule. W dużej mierze edukacja w dziesiątej klasie przypomina kształcenie dorosłych. Nacisk położony jest na rozwijanie osobowości młodych ludzi oraz rozwijanie kompetencji akademickich. Kształcenie uzależnione jest od celów osobistych młodych ludzi, które określane są przed przyjęciem do dziesiątej klasy lub w jej początkowej fazie. Na tej podstawie uczniowie mają możliwość wyboru profilu tej klasy.

Więcej informacji na temat edukacji w „10 klasie” na stronie:

<http://www.zsj.li/>

Szkoła zawodowa (Berufsmaturitätsschule – BMS)

Szkoła zawodowa zapewnia wszystkim osobom możliwość kształcenia zawodowego i uzyskania dyplomu zawodowego. Kursy odbywają się co roku i trwają cztery semestry w systemie wieczorowym (Abend BMS) lub dwa semestry w systemie dziennym (Tages BMS). Uczniowie poszerzają naukę w wybranym przez siebie zawodzie, realizują cele zawodowe, zdobywają wiedzę, umiejętności i uczestniczą w szkoleniach zawodowych. Szkoły zawodowe oferują następujące kierunki kształcenia: technologia, ekonomia, projektowanie, ochrona zdrowia, opieka społeczna. Uzyskanie dyplomu zawodowego upoważnia do studiowania na uczelniach wyższych w Liechtensteinie, Szwajcarii oraz Austrii.

Więcej informacji o kształceniu w szkole zawodowej na stronie:

<http://www.berufsmittelschule.li/>

http://www.llv.li/files/sa/pdf-llv-sa-lehrplan_bms_neu.pdf

Szkoły wyższe

Liechtenstein cieszy się 100% współczynnikiem alfabetyzacji społeczeństwa. Opłaty za czesne uzależnione są od szkoły i programu studiów, a także od tego czy student jest obywatelem Liechtensteinu czy studentem z zagranicy. W Liechtensteinie można kształcić się na następujących instytucjach szkolnictwa wyższego

- Uniwersytet w Liechtensteinie – kierunki kształcenia, badań i innowacyjnych strategii czyni z tego uniwersytetu siłę napędową rozwoju ekonomicznego Liechtensteinu. 1200 studentów z 40 państw czyni uniwersytet prawdziwie międzynarodowym. Zróżnicowane kierunki studiów są zaprojektowane po to, by odpowiadały zapotrzebowaniu na rynku pracy.
Strona internetowa Uniwersytetu <https://www.uni.li/de>
- Prywatny Uniwersytet Księstwa Liechtensteinu – jest uznawany przez państwo jako instytucja szkolnictwa wyższego, która może udzielać tytuł doktorskiego. Uniwersytet zorientowany jest głównie na medycynę i prawo.
Strona internetowa Uniwersytetu <http://www.ufl.li/>
- Międzynarodowa Akademia Filozofii w Księstwie Liechtensteinu – jest uznaną przez państwo prawie 25 lat temu instytucją szkolnictwa wyższego. Instytut posiada w swej ofercie kształcenia studia doktoranckie z zakresu filozofii.
Strona internetowa Akademii <http://www.iap.li/>
- Instytut w Liechtensteinie – jest miejscem badań naukowych i centrum nauczania akademickiego. Prowadzi i promuje badania powiązane z obszarami prawa, polityki, biznesu, stosunków społecznych i historii.
Strona internetowa Instytutu <http://www.liechtenstein-institut.li/>

3.4. Uznawalność dyplomów i kwalifikacji dla celów zawodowych

Podstawowa różnica występuje pomiędzy kwalifikacjami akademickimi a profesjonalnymi. Odpowiedzialność za decyzje dotyczące rozpoznawania kwalifikacji akademickich spada na dalsze instytucje edukacyjne (przyjęcie, kontynuacja studiów).

Kwalifikacje profesjonalne to te kwalifikacje, które są wymagane do wykonywania określonego zawodu lub otrzymania niezbędnej licencji do wykonywania określonego zawodu. Istnieją dwie kategorie tych profesji: regulowane i nie regulowane. Profesje nie regulowane to te zawody, w których pracownicy nie muszą ukończyć specjalnego szkolenia lub nie muszą posiadać licencji. W tym przypadku to pracodawca decyduje o uznaniu kwalifikacji kandydata do pracy. Jednakże pracodawca musi określić czy kwalifikacje posiadane przez pracownika są wystarczające do wykonywania przez niego określonej pracy. Osoby pracujące na własny rachunek w nie uregulowanych zawodach nie wymagają uznania kwalifikacji – jedyne regulacje w tym zakresie, którym podlegają to te dyktowane przez wolny rynek.

Uznawalność dyplomów wydanych w Liechtensteinie

W celu uzyskania informacji dotyczących uznania dyplomów wydanych w Liechtensteinie do dalszej edukacji należy skontaktować się z jednym z narodowych centrów informacyjnych (ENIC/NARIC) – Informationsstelle für Anerkennungsfragen (NARIC Liechtenstein)

Abteilung Mittel- und Hochschulwesen

Austrasse 79, Postfach 684

FL-9490 Vaduz

Helmut Konrad

Tel. +423 236 67 58

helmut.konrad@sa.llv.li

www.sa.llv.li

3.5. Kursy języka narodowego

Osoby, które chcą mieszkać i pracować w Liechtensteinie powinny znać język niemiecki. Jest to język urzędowy, który jest wymagany chociażby w przypadku pełnienia funkcji dyrektora zarządzającego. Dzieci w przedszkolu, które nie znają języka niemieckiego mają obowiązek dwuletniego uczęszczania do przedszkola i brania udziału w lekcjach językowych. Rodzice dzieci nie mówiących po niemiecku po osiedleniu się w Liechtensteinie powinni jak najszybciej skontaktować się z Urzędem ds. Edukacji w celu omówienia kwestii związanych z edukacją dzieci.

Więcej informacji można uzyskać w siedzibie Urzędu ds. Edukacji

Schulamt

Austrasse 79, Postfach 684

9490 Vaduz

Tel. +423 236 67 70

Fax +423 236 67 71

info.sa@llv.li

W Liechtensteinie również inne instytucje oferują wsparcie w nauce języka niemieckiego. Są to m.in. Centrum Kontaktowo-Informacyjne dla Kobiet (INFRA), Centrum Edukacji Dorosłych oraz Stowarzyszenie Edukacji Międzykulturowej.

3.6. System opieki zdrowotnej

3.6.1. Ogólne zasady dostępu do usług medycznych

Osoby przebywające na terytorium Księstwa Liechtensteinu mają dostęp do wszystkich placówek służby zdrowia na terenie państwa. Personel medyczny jest dobrze wyszkolony, a służba zdrowia jest dostępna dla każdego zarejestrowanego mieszkańca. Prywatna opieka zdrowotna jest również dostępna. Wszystkie osoby zatrudnione oraz pracodawcy podlegają pod ten system. Urząd Zdrowia Publicznego nadzoruje świadczenie usług zdrowotnych i udziela licencji na świadczenie tych usług. Wszyscy obywatele na mocy prawa mają równy dostęp do opieki zdrowotnej. W Liechtensteinie jest tylko jeden szpital w Vaduz.

Liechtensteinisches Landesspital

Heiligkreuz 25
9490 Vaduz
tel. +423 235 44 11

Lekarze pierwszego kontaktu

W Liechtensteinie jest tylko 64 lekarzy pierwszego kontaktu do obsługi całej populacji. Każdy lekarz musi mieć podpisany kontrakt z państwowym systemem opieki zdrowotnej. Lekarz nazywa się *Arzt* i jest on pierwszą osobą z systemu zdrowia Liechtensteinu, z którą spotykają się osoby chore. Obywatele mogą zarejestrować się do dowolnego lekarza, jednak osoby wymagające państwowej opieki medycznej muszą się upewnić, że lekarz ma podpisany kontrakt z państwowym systemem. Jeśli osoba jest leczona przez lekarza, który nie ma kontraktu wówczas pacjent musi sam za to zapłacić.

Ośrodki zdrowia

Ośrodki zdrowia udzielają opieki ambulatoryjnej oraz oferują szeroki wachlarz usług specjalistycznych. Do usług medycznych oferowanych przez ośrodki zdrowia zalicza się: medycynę ogólną, opiekę położniczą, opiekę nad dziećmi, opiekę dentystyczną, analitykę laboratoryjną, radiologię oraz inne usługi diagnostyczne. W ośrodkach zdrowia zatrudnieni są wykwalifikowani lekarze oraz pielęgniarki. Poza godzinami przyjęć lekarze prowadzą dyżury usług, które są reklamowane w codziennej prasie na terenie całego kraju.

Konsultanci

Konsultanci są lekarzami starszymi rangą, którzy ukończyli specjalistyczny kurs lub szkolenie. Lekarze pierwszego kontaktu kierują pacjentów do konsultantów jeśli uznają, iż potrzebują oni specjalistycznej pomocy i diagnozy. W Liechtensteinie jest wiele specjalizacji medycznych takich jak ginekologia, onkologia, pediatria i dermatologia. Bardzo często spotkanie z konsultantem wymaga zapisania się na listę oczekujących.

Opieka w nagłych wypadkach

Opieka w nagłych wypadkach jest darmowa dla wszystkich, wliczając osoby nie posiadające państwowego ubezpieczenia zdrowotnego. Jednak w momencie poprawy i ustabilizowania stanu zdrowia wymagane jest posiadanie dowodu ubezpieczenia. Leczenie nagłych wypadków odbywa się na oddziale ratunkowym w Szpitalu Państwowym, który jest znany jako *Notaufnahme*. Oddział ratunkowy jest otwarty cały rok. Skorzystanie z usług oddziału ratunkowego jest możliwe, gdy potrzebujemy natychmiastowej pomocy, gdy lekarz pierwszego kontaktu skieruje do niego pacjenta lub gdy nie mamy dostępu do usług lekarza pierwszego kontaktu. Poza stolicą, usługi oddziałów ratunkowych są świadczone w każdym mieście przez lekarzy pierwszego kontaktu oraz specjalistów. Każda z dwóch codziennych gazet publikuje szczegółowy zakres obowiązków każdego z lekarzy.

Dentyści

W Liechtensteinie około 26 dentyistów świadczy usługi dentystyczne. Jednak niektórzy obywatele korzystają z usług dentystycznych w sąsiednich państwach. Leczenie dentystyczne w całości jest prywatne i pacjenci muszą płacić wszystkie związane z tym koszty z własnej kieszeni. Dentyści pracują również w ośrodkach leczenia doraźnego na takich samych warunkach jak pozostali lekarze.

Apteki

Apteki znane jako *Apotheke* sprzedają lekarstwa. Do wydawania recept upoważnieni są tylko lekarze i konsultanci. Leki na receptę można otrzymać tylko od wykwalifikowanego i zarejestrowanego chemika, farmaceuty, aptekarza lub apteki szpitalnej. Leki bez recepty są znacznie droższe od tych na receptę. W takim systemie za opakowanie aspiryny przepisanej przez lekarza płaci się znacznie mniej niż bez recepty. Prawo Liechtensteinu przewiduje sprzedaż leków, które zostały zatwierdzone w Szwajcarii i państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

3.6.2. Ubezpieczenie zdrowotne

Tylko osoby posiadające stałe obywatelstwo Liechtensteinu mają obowiązek bycia objętym ubezpieczeniem zdrowotnym. Pracodawcy mają obowiązek zarejestrowania swoich pracowników w funduszu zdrowia. Dotyczy to każdego pracownika, rozpoczynającego pracę u pracodawcy. Każdy pracownik i pracodawca odprowadza składki do tego funduszu. Każda firma ubezpieczeniowa w Liechtensteinie musi zapewniać ubezpieczenie również dla członków rodziny ubezpieczonego. Dzieci do 15 lat są zwolnione z opłacania składek. Osoby w wieku 16-20 lat płacą połowę składek. Bezrobotni, emeryci, osoby długotrwale chore lub przebywające na urlopie macierzyńskim nie muszą opłacać tych składek. Osoby pracujące na własny rachunek (samozatrudniające się) muszą sami opłacać składki. System państwowy pokrywa prawie wszystkie usługi medyczne, wliczając leczenie u specjalistów, hospitalizację, recepty, ciążę i urodzenie dziecka oraz rehabilitację.

W Liechtensteinie można wybrać jedno z trzech podstawowych towarzystw ubezpieczeniowych. Zmiana funduszu możliwa jest na określonych zasadach i w określonym czasie. Rezygnacja z ubezpieczenia w funduszu jest zgodna z prawem wówczas, gdy zostaje przedstawiony dowód potwierdzenia ubezpieczenia w innym funduszu. Adresy towarzystw ubezpieczeniowych w Liechtensteinie:

Concordia

Landesvertretung Liechtenstein
Landstrasse 170, Postfach 462

*Warunki życia i pracy w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
Departament Rynku Pracy*

40 FL-9494 Schaan
Tel. +423 235 09 09
Fax +423 235 09 10
liechtenstein@concordia.li
www.concordia.li

Liechtenst. Krankenkassenverband

Auring 52, Postfach 281
FL-9490 Vaduz
Tel. +423 233 43 00
Fax +423 233 43 01
info@lkv.li
www.lkv.li

SWICA Krankenversicherung

Auring 9, Postfach 646, FL-9490 Vaduz
Tel. +423 233 26 00, Fax +423 233 27 00
reinhard.beck@swica.ch,
www.swica.ch

Jeśli osoba mieszka w Austrii i jest ubezpieczona w Liechtensteinie to podlega ubezpieczeniu również w Austrii. W tym celu należy od firmy ubezpieczeniowej uzyskać formularz E 106. Aby ubiegać się o pomoc z regionalnych ubezpieczeń zdrowotnych w Voralbergu należy złożyć wniosek i wyrobić e-kartę do leczenia w Austrii. Jeśli osoba mieszka w Niemczech i jest ubezpieczona w Liechtensteinie to podlega ubezpieczeniu również w Niemczech. W tym celu należy od firmy ubezpieczeniowej uzyskać formularz E 106.

Ubezpieczenie zdrowotne obejmuje opiekę medyczną u lekarza, leczenie szpitalne, zlecone badania kontrolne i inne zabiegi lecznicze (fizjoterapia, masaże, itd.). W przypadku usług świadczonych przez lekarzy ambulatoryjnych i innych terapeutów bez umowy z publiczną służbą zdrowia, firma ubezpieczeniowa pokrywa 50% kosztów (zgodnie z taryfą). Leki w Liechtensteinie można otrzymać bezpośrednio u lekarza. Jeśli leki nie znajdują się na specjalnej liście ich koszt pokrywany jest z ubezpieczenia zdrowotnego.

Za porady lekarskie i leczenie ambulatoryjne w szpitalu naliczane są ryczałtowe opłaty 67 CHF za 30 dni. Zwolnione z opłat są osoby poniżej 20 roku życia, zaś emeryci mają zniżkę w wysokości 50%. Pobyt w szpitalu jest bezpłatny chyba, że pacjent wybierze salę jednoosobową i inne świadczenia ponadstandardowe – wówczas poniesie ich koszty. Leczenie dentystyczne nie jest objęte państwowym systemem ubezpieczenia zdrowotnego i jest w pełni odpłatne. Ubezpieczenie pokrywa pełne koszty leków na receptę znajdujących się na liście leków refundowanych. Za pozostałe należy zapłacić pełną cenę. Transport sanitarny na terytorium Liechtensteinu jest nieodpłatny do kwoty 500 CHF, powyżej tej kwoty koszty muszą zostać pokryte przez pacjenta. Transport lotniczy jest nieodpłatny do kwoty 1000 CHF, powyżej tej kwoty koszty muszą zostać pokryte przez pacjenta. Transport powrotny do Polski jest generalnie odpłatny przez pacjenta.

Więcej informacji z powyższego zakresu można uzyskać w Urzędzie ds. zdrowia publicznego, ubezpieczenia zdrowotnego i wypadkowego

Amt für Gesundheit

Äulestrasse 51

9490 Vaduz

Tel. +423 236 73 40

e-mail: info.ag@llv.li

www.ag.llv.li (strona dostępna tylko w języku niemieckim)

3.6.3. Dokumenty niezbędne do uzyskania świadczeń medycznych w Liechtensteinie

W Liechtensteinie obowiązuje Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego (wydawana przez Narodowy Fundusz Zdrowia). Władze Księstwa zalecają, aby przed przyjazdem wykupić prywatną polisę od odpowiedzialności cywilnej, której koszt waha się od 85 do 150 CHF rocznie i pokrywa koszty do 5 mln CHF.

Uzyskanie EKUZ jest możliwe po złożeniu wniosku w Oddziale Wojewódzkim lub Delegaturze Narodowego Funduszu Zdrowia właściwym ze względu na miejsce zamieszkania. Wniosek o wydanie karty EKUZ można otrzymać w Oddziale lub Delegaturze lub pobrać na stronie internetowej Narodowego Funduszu Zdrowia

<https://www.ekuz.nfz.gov.pl/sites/default/files/za%C5%82%C4%85cznik%20nr%201.pdf>

Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego daje dostęp do niezbędnej państwowej opieki zdrowotnej udzielanej w Liechtensteinie po niższych kosztach, a w niektórych przypadkach za darmo. EKUZ pokrywa również koszty leczenia wcześniejszych schorzeń jednak nie pokrywa kosztów leczenia jeśli podróżujemy specjalnie do Liechtensteinu, by uzyskać pomoc medyczną. EKUZ upoważnia również do uzyskania rutynowej opieki położniczej, pod warunkiem, że nie udajemy się do Liechtensteinu, by tam urodzić dziecko. EKUZ nie zapewnia pokrycia kosztów transportu medycznego do Polski oraz obowiązujących w Liechtensteinie opłat za świadczenia medyczne, dlatego aby uniknąć obciążenia tymi kosztami, wskazane jest wykupienie dodatkowego prywatnego ubezpieczenia. Zwrotu kosztów można dochodzić po powrocie do Polski we właściwym oddziale NFZ. Do wniosku o zwrot kosztów trzeba załączyć: oryginały rachunków i dowodów zapłaty.

3.7. Transport

Autobusy do Liechtensteinu jeżdżą regularnie ze stacji kolejowych w Feldkirch (Austria), Buchs (Szwajcaria) i Sargans (Szwajcaria) do Liechtensteinu. Ich rozkład jazdy dopasowany jest do czasów przyjazdów pociągów z tych stacji. Sieć komunikacji autobusowej wewnątrz Liechtensteinu (LIEmobil) jest również bardzo dobra – regularnie jeżdżące autobusy ułatwiają podróżowanie pomiędzy poszczególnymi gminami. LIEmobil to kompleksowa sieć połączeń autobusowych. Bilety są tanie, a trasy przejazdów umożliwiają zwiedzenie zabytków w Liechtensteinie. Rozkład jazdy autobusów w Liechtensteinie można znaleźć pod adresem <http://www.liemobil.li/>

Ceny biletów autobusowych LIEmobil

Warunki życia i pracy w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
Departament Rynku Pracy

Liczba stref	Normalny/ulgowy* (w CHF)				
	Jednorazowy	Dzienny	Tygodniowy	Miesięczny	Roczny
Bilet „krótki”**	2,- / 2,-	-	-	-	-
1	3,00,- / 2,50,-	5,00,- / 4,00,-	15,- / 12,-	30,- / 24,-	-
2	4,00,- / 3,00,-	7,00,- / 5,00,-	21,- / 15,-	42,- / 30,-	280,- / 210,-
3	6,00,- / 3,50,-	10,00,- / 6,00,-	30,- / 18,-	60,- / 36,-	-
4	8,00,- / 4,00,-	13,00,- / 7,00,-	39,- / 21,-	78,- / 42,-	-
Wszystkie	9,00,- / 4,50,-	15,00,- / 8,00,-	45,- / 24,-	90,- / 48,-	370,- / 280,-

*do przejazdów ulgowych uprawnione są dzieci do 16 roku życia, studenci do 25 roku życia, osoby starsze powyżej 64 roku życia, osoby niepełnosprawne, psy, zorganizowane grupy powyżej 10 osób
**bilet krótki – uprawnia do jednorazowego przejazdu na maksymalnej trasie 5 przystanków

Liechtenstein nie posiada własnych autostrad, jednak posiada rozbudowaną sieć dróg. Podróżujący, którym się śpieszy mogą wykorzystać autostradę „Rheintalautobahn” znajdującą się po szwajcarskiej stronie Renu, by przemieszczać się z północy na południe kraju.

Wypożyczenie samochodu

W Liechtensteinie jest kilka firm zajmujących się wypożyczaniem samochodów oraz taksówek. Kontakt do niektórych z nich podano poniżej.

<http://www.tourismus.li/en/our-country/arrival-and-transport/local-transport/car-rental.html> -

wypożyczenie samochodu

<http://www.tourismus.li/en/our-country/arrival-and-transport/local-transport/taxi-and-bus-companies.html> - taksówki i wynajem busów

3.8. Koszty życia

Liechtenstein ma nie tylko jeden z najwyższych poziomów płac w Europie ale także jest jednym z najdroższych pod względem utrzymania państw w Europie. Koszty życia są podobne do tych z sąsiedniej Szwajcarii. Wydatki na życie, energię, transport, obowiązkowe ubezpieczenie zdrowotne oraz pozostałe koszty stałe wynoszą około połowy średniej wysokości dochodów. Średni dochód natomiast waha się od 3500 do 9000 CHF miesięcznie w zależności od branży.

Żywność i dobra codziennego użytku

Tak samo jak w przypadku kosztów stałych, tak również ceny żywności oraz produktów codziennego użytku należą do jednych z najwyższych w Europie. Przeciętny mieszkaniec Liechtensteinu wydaje około 1/4 swoich miesięcznych przychodów na te rzeczy.

Za porady lekarskie i leczenie ambulatoryjne w szpitalu ponosi się opłaty ryczałtowe. Zwolnione z opłat są osoby poniżej 20 roku życia, emeryci zaś mają zniżkę w wysokości 50%.

Wynajęcie mieszkania w Liechtensteinie to koszt około 550 CHF miesięcznie, miesięczny koszt wyżywienia to minimum 400 CHF, koszt ubezpieczenia zdrowotnego to 100 CHF miesięcznie. Dodatkowo należy doliczyć wydatki na telefon, transport, rozrywkę i przyjemności. Aby przeżyć w Liechtensteinie należy miesięcznie wydać kwotę około 1500 CHF.

*Warunki życia i pracy w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego
Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
Departament Rynku Pracy*

Koszty studiów

Koszty czesnego różnią się w zależności od uczelni oraz kierunku studiów. Na Wyższej Szkole Liechtensteinu czesne wynosi około 750 CHF, natomiast na Międzynarodowej Akademii Filozofii za semestr należy zapłacić 7500 CHF. Na książki, podręczniki oraz inne pomoce naukowe trzeba wydać około 50-200 CHF miesięcznie. Stypendia rządowe przysługują wyłącznie obywatelom Liechtensteinu oraz osobom, które na terytorium państwa mieszkają co najmniej przez trzy lata. Więcej informacji na stronie Biura ds. studenckich Wyższej Szkoły Liechtenstein <https://www.uni.li/de>

***

Data przygotowania informacji:

Grudzień 2017

Osoba przygotowująca informacje:

Doradca EURES Krzysztof Borek z Małopolskiej Wojewódzkiej Komendy OHP w Krakowie